

Gadd - Carenius

Academiskt försök til en
physico-economisk beskrif-
ning öfver

Hvitte's saker

Åbo 1759

J. G. Et.
Academiskt Försök /

Til en
Physico-Oeconomist Beskrifning
Öfwer

Swittis Söft,

Björneborgs Län;
Med Wederbörandes Tillstånd /

Under
Kongl. Oeconomie - DIRECTEURENS, och Chemiæ.
Phys. samt Oeconom. Extraord. PROFESSORENS

Herr PEHR ADRIAN
G A D D S

Inseende,
Såsom et Academiskt Snille - prof
utgivvit och försvaradt /

Den 26. Maji, 1759.

EPHRAIM CARENIUS,
Satacundensis.

ÄBO, Tryckt hos Directeuren och Kongl. Boktryckaren i
Stor-Förstendömet Finland, JACOB MERCKELL,

Kongl. Maj:t
Tro-Man och Biskop / öfver Åbo Sticht /
Pro-Canceller vid Kongl. Academien därstades /
Samt,
Ledamot af Kongl. Svenska Wettenkaps
Academien,
Högtvördigste Herr DOCTOR
C A R L
FREDRICH
MENNANDER.

Et liten afbilding af min Fosterbygd och de förmoner, hwamed naturen den samma beprydt och försedt, warde härmad ödmjukast för Högtvördigste Herr Biskopen och Pro-Cancelleren nödtagd, såsom et wedermåle af min djupaste wördnad, och såsom en fölgd af Högtvördigste Herr Biskopens och Pro-Cancellerens egne Högtvördade Upmuntringar samt lemnade

lemnade lysande Efterdömen, at Beskrifwa Fosterlandet, undersöka om dess förmoner, och granska dess Hus-hållning.

Sinland hafwer redan i flere tider ägt den lyckan, at af Högtvördigste Herr Biskopens och Pro-Cancellerens Högt-priswärda och ogemena Egenkaper, insamla en wällignad sljörd: Lärdom och Wettenkaper hafwa fätt ljus, tilvärt och stadga: Dygd och Åra hafwa alcid funnit i Högtvördigste Herr Biskopen och Pro-Cancelleren sin Ledare och Skyddare: Till för Glöds Åra, ostrymtad Wälmening för et kärt Foster-land, hafwa warit Högtvördigste Herr Biskopen och Pro-Cancellerens ömmaste och käraste Plikter: Allmän Kärlek, allmän Wördnad i Landet, för Högtvördigste Herr Biskopens och Pro-Cancellerens angenäma Person, de åro tacksamme Witnen til alt detta.

Den Högsste uppehälle Högtvördigste Herr Biskopen och Pro-Cancelleren, i all Hög sällhet och wälmågo, i många år och tider; Det är dens ödmjukaste önskan, som til des yttersta framhärdar

Högtvördigste Herr Biskopens och Pro-Cancellerens

Ödmjukaste tjenare,
EPHRAIM CARENIUS.

Probsten och Kyrkoherden i Hwittis /
Den Söderwärde och Höglårde Herren,
Herr Mag. NILS IDMAN.

Regements - Commissarien,
Ädel och Högåttad

Herr JACOB FÅRSKÅL.

Handelsmannen
Ädel och
Herr GEORG
Hög - Gunstige Herrar /

Kunskap i en rätt Hushållning har i alla tider ågt sin
Grändor den samma dock kommit i största lyster.
Uppmärksamhet, deh Kärlek, Verom och Högaktning,
wen aldrig åfven, både högt fäattad Oeconomie Witterhet,
de til Publici formou, gjordt Allmänheten Eder mycket för-
nest, Kunst och Wänkap, hvarmed I, Mine Herrar, Gyn-
stadsse Gynnat, förbinda mig, at nu kta tefna på dessa Blad,
detta, sasem et litet Wård-tekn af min Wördsmästare grefän-
til detta Arbete, för deh egit wärde, fast icke för min fickeliga
behöriga Utförande. Hysen, Mine Herrar, Gynnare och An-
som härtills: Jag har då wuntit en kör önskan, och I öben
Eder, Mine Herrar, Gynnare och Anförvanter, med hälsa,
ständig Wördnad och Högaktning,

Mine Högtårade Herrars/ Wörs

Gömtjuče
EPHRAIM

Kyrkoherden vid Eura-åminne Församling/
Den Wål-Arewördige och Höglårde Herren,
Herr Mag. MICHAËL FORSELIUS.

Crono - Befallningsmannen /
Ädel och Högåttad

Herr ANDERS BERENDT GADD.

i Åbo Stad /
Högåttad
HAVEMAN.

Gynnare och Anförvanter.

stora netta och höga wärde; I wår tid har, innom Svea
Denna Wettenlapen har nu mera ådragit sig Allmänhetens
I, Mine Herrar, Wördade Gynnare och Anförvanter, haf-
som ock, igenom åtfällige egne myttiga Inträttingars anläggan-
bunden; Dessa omständigheter, tillika med den Wördade Un-
nare och Anförvanter, Mig och Mine Kära Föräldrars Hus
som angå Min Fosterbygd, Edra Wårda Namn. Urtagen
sia, Diligirvenhet och Högaktning för Eder. Hos den wälbehag-
het, som röjer sig neg bristande, vid detta Wårda Ämmets
förvanter, samma Unnest och Wänkap emot mig härester,
dageligen min Förbindelse, min Wördnad. Allmagten hugne
fållhet och all wålmågo, in til senaste åren! Framlesver med

dade Gynnares och Anförvanters

tjenare,
CARENIUS.

Enfje - Fru Probstinian,
Åreborna och Dygd - Adla
**Fru CATHARINA
TACKOU,**
Född MORIN.

Min Högtårade Käraste Mor, Mor.

Si jag skal gifva i dagsluset min Första Academiska Läro-
spän, nypas mig et behageligt tilfälle, at dervid yttra
min hjerteliga tacksamhet för de otaliga välgjärningar,
hvarmed Min K. Mor-Mor ej allenast Mine K. Föräldrar Hus,
utan åfven mig, ömt och kärlijen hugnadt. Min Wördade
Hulda Mor-Mors ömma hjertelag för os, har i sanning warit
långt större, än at det af min oöfruade Fjäder kan afskildras;
Dess godhet större, än at den tacksammaste derföre tilfyllest skul-
le kunna tacka. Det, som af min innerliga årkänslas ådagas-
läggande i helswa Värket fattas, tåktes Min Hulda K. Mor-
Mor anse, af en, med djupaste Wördnad upphöjd wilja, vara års-
fatt. Allmagten förlåne K. Mor-Mor all hels-ömfelig välmå-
go och fullhet, och låte Henne i Sin Höga Alder få röna den
ena Glädjen efter den andra, af Sine Kär-egne. Låt Mig, K.
Mor-Mor! få vara innesluten uti Eder wanliga Huldhet och
ömma Omvårdnad. Under denne Wördnasfulla Önskan, har
Jag den åran at framhärra til Mitt yttersia,

Min Högtårade Käraste Mor, Mors

Ödmjukasie tjenare,
EPHRAIM CARENIUS.

Capellanen i Hwittis/
Årewördige och Sögwällarde

**Herr JACOB
CARENIIUS.**

Min Huldaste Fader.

Su upprinner den lange af mig blystade Dagen, på hvilken jag
får tilfälle, at offenteligen anlägga en Wördsam Tackförgelse, för
en Huld Faders Ömtanka och hjerteliga Kärlek, at gjöra min
Loftad Sall och min Fortkomst Uncklig. Wid åtanke af den
stora ömhet, som Min K. Fader hyst för min Wälsard, blöder mitt
Hjerta, och jag indrätter ej med Ord uttrycka den Wördnad, Kärlek och
Högaktening, som mitt inre hyset, och hvaraf Jag altid är beredwilling
at lemlna de Wördsmäste Kjänningar. I spådare åren af min Lefnad,
har jag af Eder hself, Min Huldaste Fader, blifvit ledd på Lärdoms-
vägen; I mognare ålder hafwen I för mig hest och all mädriglig
Kosinad ospard i det, jag meteudels ständigt fatt binosta det Allmåanna
Lärdoms-lätet härstådes i flera år. Då Jag lemnadt denna Afstildring
om min Fostet-bygd för Allmåheten i dagsluset, hafwen I hest alt
besvär och all omkostnad osparde, at jämte mig hysfamla de underrät-
telser, som däruti finnas. Uptag, Min Wärde K. Far, detta mitt Fö-
sta Snilles prof, som en liten frugt af den Telning I hels planterade,
och så dikt wärdadt. Anse, Min K. Fader, dessa Rader, såsom et prof
af min djupa Årkänsla, Tacksamhet och Barnsliga Wördnad, och ömma
mig med Eder wanliga Huldhet, så härester som hirtils.

Den Höglste Hörsynen gjöre Min Wärde K. Fars dagar fälla och
många til Min och alle K. Anhörigas förtjvar och hugnadt. Jag fram-
härdar med upphörlig Barnslig Wördnad,

Min Huldaste Faders

Ödmjuk-lydigste Son,
EPHRAIM CARENIUS.

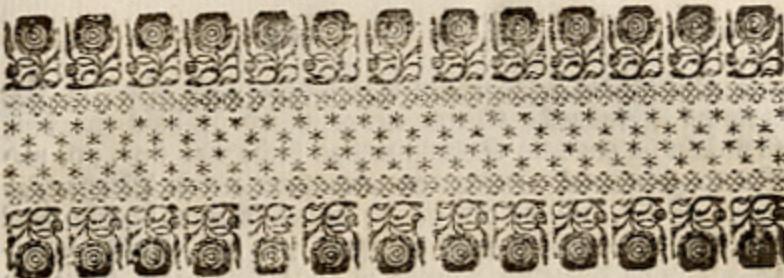
B. L.

ST Fådernes landets Känning och Beskrifning til des Förmöner, Naturalier och Hushållning, är nödig, och har en dräpelig nyttja, dertil behöfves ej nu mera bewis. Huruvida igenom Academiska Lärdo-sätten, et så stort och för Allmänheten gagneligt ändamål kan vinsnas, det tordé förtjena et närmare utredande. Skal af en Orts Beskrifning hämtas det ljus, til Hushållningens förbättring, som frasrar emot ändamålet; så bör ej endast på en blott Historie, och på höft fästad Geographie underträffelse, den grunda sig. Upprökningar, öfwer Ortsens särskilte Naturalier: Beskrifningar, om dess begrundeligheter eller oldgenbeter til Närings-rörelser: Annämnningar öfwer förhållandet af Camera-Intäktingar, huru wida de åro afpassade efter Folkmängden, Närkingarnes rörelse, och Landets belägenhet til nytig Häfd och Upedling, samt dylite met; de förtjena största och försnämsta åtanke. Och, som all denne kunstap ej, utan en wiss och pålitlig känning af en Orts så särskilte rymd, storlek, lägen, och annan stiftaktig beklassitet, kan vredas; synes här till och fördas flere upgifter, än wid Lärdo-sätten, en studerande kan haftva tilsfälle att blixta underrättad om. Igenom den lyckeligen påbörjade Landets Geographiske Afmätning, kan kunstap endast, om alt detta, åthållas. Alt detta bör dock ej affräcka, ifrån de mycket berömliga Först, som, wid Academierne, med Fådernes-landets Beskrifning redan åro gjorde, och än fullföljes: De tala öfverljuide om sit wärde, och det ljus igenom dem åfwitit blifvit upptändt, til vår Hushållnings förbättring; De åro hedersamme Witnen til sine Uphofsmåns nit och välmening, för et karr Hosser-land; Upmunttrad af alt detta, har öfwer jag, håldre welat röja min oförmögenhet wid min Hosser-bygd Phycico-Oeconomiske Beskrifning, än at brista emot den samma, i min slydighet at göra det.

Gynna, B. L. mig och detta Arbete, med Ditt bevägna omdöme: Min förbindelse och åtkänsla därmed, är och förblifwes upriktig och oförändrad.

§. I.

§. I.

Om Hwittis Söknö Rymd och Häfdamärken.

Hwittis Sökn är belägen i Björneborgs-Län; och Öfre Satakunda Vädedels Hårad, gränsar åt Norr til Cumä och Ulfs-by Söknar; åt Öster til Mäuhijärv och Tyrwis, åt Söder til Pungalaitio och Loimijoki, samt åt Väster til Kiublo och Sätylä, och är Söknens innehåll ungefärligen II. qvardrat mil.

Latituden efter 1747. Års Charta öfver Sverige och Finland finnes, att Loima by-tragten åt Öster och Väster af Hwittis Sökn såsom midt emellan Norra och Södra gränsen har samma Latitude, som Raumä Stad, hvilken, efter berörde Charta är utmärkt i det närmaste under 61 grad. och 18 min.; men borde efter några nya 1754 gjorde Astronomiska Observationer, ej vara til des Polhögd högre utsat än til 61°. 8'.

(*)

A

Om

(*) Dese Observationer åro gjorde af Mathematicum Docos och Astronomic Observatoren wid Finnska Geographiske Commission Hett Mag. Joh.

Om saledes belägenheten utaf Loima- och Swittis Åar
vore på förenämnde Charta riktig utförd åt haffs stranden,
så sträcker sig Swittis Söknas nordliga bredd ifrån $60^{\circ} 5' 6''$ mid
Södra gränsen af Söknens emellan Härna och Wirthanaja
brar, til $61^{\circ} 1' 8''$ af des Norra gräns emellan byarna Åhå
och Kilpajoki, samt i folgd härav är efter mer omrörde Char-
tas utställning denne ort utmärkt en sjette dels grad högre up
åt Norr, än wederborde.

Longituduen hwad den samma angår, kan derom ingen
närmare underrättelse erhållas, än den, förenämnde Charta
af lämnar, hvarefter Loima by kommer att ligga vid paß
 5° , det är 5. grad och 24 min. Öster om Upsala Observa-
torium. Och emedan Abo på samma Charta står mest 4°
grad, det är $4^{\circ} 3' 6''$, som gjör $18^{\circ} 7'$ tids min. Öster om bes-
mälte Observatorium: (som dock efter nylichen gjorda Obser-
vationer borde vara en tids minut eller 15° grads min.
närmare til Upsala) så blifver Longituduen af Loima by,
om Chartan i öfrigt har sin riktighet $\frac{1}{2}$ grad; eller 48 grads
minuter men $3^{\circ} 7'$ tids min. Öster om Åbo.

Swittis Sökn har behållit sit Namn alt ifrån äldre ti-
der, i gamla Handlingar finnes dock någon skilnad i skrifvesät-
tet, Swittis skrifves det i Lagman Henrich Claussons dom
af År 1455. i Konungens repste dom af den 2. Aug. 1564. sā
ock i de näaste äldre och māre tiders Handlingar. Svit i et
skiftes bref af År 1417. och i Lagman Jöns KNUTSONS domar
af Åren 1537. och 1543. Swijttis i Lagman Joh. OLOFSONS
dombref af den 2. Martii 1638. namnets ursprung tyckes kun-
na anses dels för Swenskt tagit af Svit med tillagd Finse
ändelse, dels torde det ock kunna häntedas af Finnska ordet
Wita,

Justaoder hvilken ån dagalegen gjör sig det allmänna mycket förbunden
med ha flickelighet och oförtrutna sitt f dese gromål.

Vita, Wijktama, det är spåd löfkeg, hvareft äsven den
mästa mark härstades, såsom jemn och kagländ består af.

Söknens äldre Politiske indelning.

Hurudan den warit derom har man ej tifräckeligt sju. I en gammal Hårads dom af den 16. Novenber 1664. nämnes Riks-marstallen och General Gålt Herren Gref GUSTAV HORN, Grefwe til Biörneborgs Grefskap och Swittis Sökn, hvilket altså igenom förlåning han synes innehäft. I ansende til Hårads fördelningen har Swittis Sökn tilsförene warit underlagt Vledre Satacunda Hårad; I folgd af Kongl. Cammar Collegii bref af den 29. No-
vember 1689. lyder den nu under Övre Satacunda Tis-
dredels Hårad. En Hårads dom af År 1429, angående
räer emellan Riuhlo och Cumä Söknar sörmläder, at Hå-
rads ting med Ulfs-by, Cumä, Swittis, Eura, Riuh-
lo och Säkylä boer blifvit hållit i Eura Sökn; detta
intvisar altså at hela 6. Söknar då lydt under detta tings-
lag, nu utgjör Swittis Sökn med Pungalaitio Pastorat,
som 1639. blifvit sild ifrån denna Sökn et särstilt tingslag
för sig hself.

Ecclesiastike fornmal.

Tiden då Swittis Boerne blifvit til Christendomen
omvände, tyckas kunna ut hättas til Medium eller slutet af
det XII. Seculum då Bisshop S. HENRICH bragte den Christ-
na lärjan til Finland. Som de omvändas antal ej var
talrit i första Christendomens början, det icke heller strart bes-
förs tilgång på tifräckeliga Lärare, hafwa Kyrkiorne i början
warit fåa, och de samma äsven utan ständiga och egna Prä-
ster, sā at både fiera Söknar trådt tillsammans uti en och sam-
ma Kyrka sistewis, som ock har en Lärare upwagtagt flere

Kyrkor åt en med Gudstjurst. Denna mening bestyrkas af den ibland Allmogen ryktbara fråsåga at folk af många Söknar i fordna tider kommit hit til Hvittis at hålla Gudstjurst. En fördom intesader givnåg öfver stogar och mohar emellan Hvittis och Ruhlo, kallas ån i dag Kirkotie, Kyrkvägen. Af de älsta tiders kungresande Lärare synes formode- ligen åfven den Thomas Joannis varit om hvilken i et gammalt Påfviskt Missale är denna anmärkning, D:rus Thomas Joannis, vagus qvondam in Hvittis, obiit 26. Octobre A:o 63. cuius animam Dominus Deus conservat in per- petua pace.

Innan den nuvarande Stenkyrka blifvit upbygd haf- wa Söknens imvånare hållit sin Gudstjurst i Kyrkor bygde af trä. Den älsta af dem har varit anlagd vid Kathinies- mi by på en sandås, därrest efter den samma ån upvises sas som lämning en forkantig grop af 30. alnars längd, och 20 alnars bredd. Wid denne gamla Kyrka upvises ock vā et bårg Sidencallio kallad en källa, som i fordna tider med of- frande flitigt blifvit besökt.

Denna Kyrkas oboagranna belägenhet, så i anseende därtill, at den ej låg mit i Söknen, som ock, at första delen af Församlingen mycke utskå åfventyr wid öfverfarten af stro- ra älven, innan de kunde komma till Kyrkan och tådan, har sed emera gifvit anledning at en annan trå Kyrka i des stäl- le blifvit upbygd i Sambu by på Tackula Njutåhöls ågor, hvilken haft namn af Capell, samt kallas det stället ännu Cappeli mkt. Widspel och manro haftva ansett or- ten där denna lilla trå Kyrka stade för helig, och dyrkat den sasom et offerställe, samt haftva några funnit offer penningar, ån i deha ar på samma backe, bestående i smitt koppar och silfivermynt dock ej äldre än myntat i Kongung GUSTAV I. Kong ERICH XIV. och Kong JOHANS tider. Till bestäns- digit

digt bruk har sidstnämnde Kyrka ej blifvit bygd, utan alles natt til des den nuvarande sten Kyrka blifvit färdig. Så bristande esterrättelsen emi de förutnemde Kyrkors upbyggan- de finnes, så osäkert är ock, at utnemna året då den nuvarande Sten Kyrka blifvit anlagd; uti en gammal wid Kyr- kan härstådes beftiglig Påfviskt mäsbok trykt med munke- styl, är denne skrifit på första bladet istud missale emptum est pro Ecclesia Hvitteni a Emundo M. XI. præt. Dno Dno MAGNO Episcopo Aboensi MCDLXXXIX. Om denna Mäsbok varit brukad i de förra trå Kyrkor, eller blifvit köpt at nyttjas sedan Sten Kyrkan bygdes, är obekant. Orten hvarefti Stenkyrkan nu är anlagd har fördom blifvit kallad Karsatti nu Kyrkoby, och är den belägen mit i Söknen, därifrån alla deh sakkallade fyra Predikanter, Pun- galatio, Wambula, Cauwaha och Reikiö vägarne mötas åt, hvoraf skedt at Sökne boerne i många tider ej haft nä- get Capell, utan i Moder Kyrkan förrättadt Gudstjurst och här begravit sina lik.

Allt bestrisvoa denna Kyrkas Zirater och prydnader är utom mit åndamål, så wida de hvarken innebåra vedermåle af någon synnerlig Antiquitet eller annars utmärka af konst och slögd något mer än allmånt vårdé; nog af, at så i äldre som senare tider denna Församlings Åhörare ej under- lätit, at af et godt hjerta bidraga til det, som beprydt detta HEDRANS tempell, samt haftva förutan andra en Henrich och Paulus Calja Påfvels söner, Tackuske slägten, och Herr Regemants Skrivar Jacob Forskål häruti hedrat sig med utmärkt frikästighet. Öfver några ändringar i Kyrko Staten, särer jag få lof at vara något mera uppmärksam.

Pungalatio har af älder varit nämnd en trakt af Hvittis Sökn, som stöter til Tawastehus län, och är $2\frac{1}{2}$ mil ifrån Moderkyrkan belägit, samt har sedan i landet folkrök- heten tiltagit här et särskilt Capellgård blifvit invältadt,

hwilket medelst Herr Bisopens Mag. ISACI ROTOVII föredragande hos Herr General Gouverneuren och Riks-Rådet Grefve PER BRAHE blef igenom bref af den 31. Jul. 1639. til et särskilt Pastorat sedemera affäldt.

År 1590. hafiva syra Bönder af Wambula fiedung med egen kostnad opbygt sig et annat Capell; denne deras kostnad har Kong JOHAN den tredje igenom bref til SIGFRID PERSSON af den 19. Jun. 1590. förordnat, at efter sammnkning ersättas af alla dem, som til samma Capell ville hafva deras Kyrkjogång. I 60. år hafiva sedan Wambula Boerne i detta deras Capell af Prästerne vid Moderkyrkan blifvit betjente med Gudstjenst. Men emedan det samma var 2. mil ifrån Moderkyrkan belägit, förordnade Herr Bisop ISAC ROTOVIVS igenom uslag af d. 15. Febr. 1650. då warande Adjuncten i Swittis Canutum JOANNIS til Caplan i detta Wambula med' antydan, at stadigt Bo därstädes; Herr General Gouverneuren och Riks-Rådet Grefve PER BRAHE tillade igenom Resolution af d. 30. Maii 1651. til Caplans Bol härvid, et då warande Hedes-Hemman, med frihet för alla wiha och owiha utlagor samt pålade Capell-Boerne, at det samma straxt opbygga och hålla vid magt; Detta Capell består nu förtiden af 45. Hemman, utom Caplans Bolet, som gjöra tillsamman $29\frac{1}{2}$ gamla och $29\frac{2}{3}$ förmeldade Mantal.

År 1646. är Capellet i Cauwaza opbygt, hwilketts inwigande dock ej skjedt för än andra Söndagen i Advent år 1696. detta Capellgåld har sit namn af Cauwaza Bo, som är den största i denne fiedung och består Capellgåldet af 43. Hemman, som utgöra $21\frac{7}{8}$ förmeldade och 15. förmeldade Mantal; och är belägit 2. mil ifrån Moderkyrkan. Capellgåldet bestjenes nu af Prästerne vid Moderkyrkan, efter plägsed, med Gudstjenst, hvarennan Söndag, jemte alla Högtider,

der, hwilket i Episcopale visitations protocollet af d. 14. Dec. 1731. är fastställdt.

År 1687. är i Reitjö fiedung åsiven et Capell upbygt, hvaruti samma år den 5. Maji, som då var Christihimmelsfärds dag, första Predikan blifvit hållen af. Probsten och Kyrkoherden JOH. KEKONIUS. Denna fiedung sörmenes hafwa sit namn af en Holme belägen i Strömfallet under Pärla By, Reitunsari fallad. Til denna fiedung høra 47. Bönder, som utgjöra 22. gamla och 17. förmeldade Mantal och är emellan den och Moderkyrkan $\frac{7}{8}$ mil. Detta Capell bestjenes åsiven af Prästerne vid Moderkyrkan med Guds-tjenst 2. gångor innom 7. weckor enligt §. 7. i Episcopale visitations protocollet af d. 14. Dec. 1731. Capellsboernes Lijk begravives vid Moderkyrkan.

Utom dese Capeller är än i denna Församling et Predikoställe på en kant Suttila eller Pungalaitio fallad, hvarrest längsta byn är $1\frac{1}{2}$ mil ifrån Moderkyrkan, och hålls å denna kant 1. à 2. gångor Predikan Höst och Våhr, härmend har början blifvit gjord för 20. à 30. år sedan, enligt det §. 7. i Episcopale visitations protocollet af d. 14. Dec. 1731, härom städgar och innehåller.

Lystre Män och Söknens Lärare.

Dyg, Förtjenst och åra, jemte det de hedra sina åga-re, frågda de och de orter hvarifrån slike landets Heders Män härstamma; Swittis Sökn har håndt samma förmän. Den Grundlärrda och Widberömda Bisoppen samt Doctoren DANIEL JUSLENIUS, taljer sin och sine Förfädars härkomst ifrån Juse-la hemman och Tanbia by i denna Sökn. En Ankar som varit Stamfar för denne Familie har af detta hemman tagit sit namn. Den Tapre och i siöfæder funnige Vice Amiralen MATS von RAJALIN, härstammer ifrån Rajala by här-

härstades; Stamfaderen til Godenhjelmarne har varit en Kro
no Befallnings-man Gode här i Söken, hvars sener se
dermera blifvit adlade.

Söknens Lärare. Intil 1562. är esterrättelsen om dem
nog felande; i fall den Edmund som oftaansöre förmåles haf
va köpt til Swittis Församling År 1418. den Påfwoiske
Mäßebocken, varit Kyrkoherde härstades, så är han den för
sta som kan namngiswas, men hvilka efter honom hela fram
slutne 140 År in til 1562 varit Kyrkoherdar, vet man icke.
Ifrån nyhnämde tid funna ii. endast namngiswas.

JOHANNES CLEMENTIS Pastor 1562.

MATHIAS CANUTI TACKOU, lesrat 1573. Denna har
igenom en inträttad wattuledning eller graf öfver en sankt ång
emellan Kumå Alf och Cauwazå Å, gjordt båtleden til
Cauwazå ifrån Moderkyrko lånet ginare, och kallas denna
canal, Papinoja eller Prästediket. Sedan samma watuled
blifvit til det mästa igenfallen, blef den År 1580. förmestest
nu warande Probstens Mag. NILS IDMANAS föranstaltande
ter upgrävren och brukbar gjord

Petrus Thomæ, har År 1593. skrifvit under Upsala
concilium.

HENRICUS NICOLAI lesrat År 1611.

THIMOHEUS lesrat År 1624.

HENRICUS CLEMENTIS Wemoënsis lesrat År 1627 varit
äfven tillika Probst.

MATHIAS THOMÆ HIRVI, eller som han sedermere kall
adt sig ELG, stamfader för Elgarne, lesrat 1645.

Mag. ANDREAS KERONIUS Probst och Kyrkoherde, til
trädt Pastoratet År 1660. den 1. Maij. död den 18. Aug. 1675.

JOHANNES KERONIUS, den föregåendes son; Probst och
Kyrkoherde, tilträdt Pastoratet År 1676. död den 27. April.
1719.

NICO-

NICOLAUS DANIELIS IDMAN, Probst och Kyrkoherde, et
hållit Fullmagt på Pastoratet 1719; död den 4. Junii 1750.

Mag. NICOLAUS IDMAN, Probst och Kyrkoherde, tilträdt
Pastoratet den 21. Jan. 1749; och bekläder med första hedre
och beröm detta Ambete, nu för tiden.

Om denna Församling ifrån deh första intätning,
hast jámte Kyrkoherdar äfven ständigt Capellener, är obekant;
Den första af dem man funnat få esterrättelse om, har les
rat 1580 wid pass, och kunde sedan den tiden ii. namngis
was, hvilka man här vil förbigå.

Sedan Wambula ferdung År 1650. blifvit et enskyld
Sacellanie, hafva där efter hvarannan varit 7. Capellener.

Hvad tid Adjuncturet i denna Församling blifvit in
rättadt, är obekant: sedan År 1631. kunde 12. namngiswas,
hvilkas uppnämnde för vidlyftigheten man äfven undgår.

Minne af Örlig och Krig.

Af någre märkelige händelser i denna omständighet, kan
ej annat med säkerhet anföras, än den fiendtliga drabbing, som
emellan Swittis-boerne och några 100. Man Danst Caval
lerie förfallit, emellan Biwiniemi och Rastala Byar, i Ko
nung GUSTAV den Förstas tid.

Stället, där denna drabbing stedt, heter än i dag Jno
sin-Aro eller Jute-Kåret. De Gewär som Bönderne i
denna strid brukadt, hafva varit Klubbor, Spjut, Nyot och
Lijot. Utas de allmänna oblida öden af Krig, som förstörde
Finland, har Swittis Sotn, så wida bekant är i de fram
tarna tider, ej haft särdeles stora känningar; Härtil har, näst
den Gudomeliga Försynens styrsel, så väl deh belägenhet som
af Naturen tildelsta förmåner, mycket bidragit. Då wid olyes
feliga Krig, Swenska Krigsmagten varit nödsakad at röka
undan för fienden, och draga sig åt Svenska sidan, har den
samma astid och tågat igenom öfve Colnarne af Björneborgs

B

Län

Ban til Österbotn. Denna väg var åtven fienden för anläten att tåga, åren 1713. och 1742.

Åtaka af Allmän Landets Fågnad.

Dersöre bör jag billigt anmärka det, at då var nu rastande Allernädigste Konung ADOLPH FREDRICH behagade År 1752. hugna Finland med des Högst frögdefulla närväro, wederhors Swittis Församling den näd, at Hans Konglige Majestät den 15. Julii samma år, tog Mattlager på Prästegården här i Sökenen. Häruppå, sedan Högst bemålte Kongl. Majestät Allernädigst uttradt Des Höga och Nädigste wälbehag, öfver Församlingens och des Deputerades underdänigste wördnads- och glädje-betngelser, fortsattes den 16, eller följande dagen, under Hög Kongl. walmåga, Resan med Des Höga Svite til Österbotn, och därifrån Norr om til Stockholm.

§. 2.

Om Bårg, Jord-kullar, Sand-åsar och Kårr.

Går i Söken förekomma inga särdeles höga Bårg, utan förena sig deß Kullar och Backar makeligen med des Slätter och Fält, och är Söknens läge måst jämt och horizontelt, undantagandes Reikis och Wambula Capell-Gård, som är något högre belägne än den öfriga delen af Sökenen.

Några få Bårg är dock tämligen widsträckta, så som Jalokangas i Taurwaza Capell, och några andra i Wambula. Nåttme Bårg, Rips-wuori och Pyöllön-wuori

wuori är förmästligast märkvärdiga för det, at uti dem skal finnas neder i Bårget, Grottor och Hålor, därest efter Gesmene Mans hagen, fördom Resar och Jätter haft sina tillsätt och Boningar.

Inga Bårg kommer man här öfver, som är på alla kanter hela, utan måstedels synes i dem Hålor, Grusier och branta Klippor; ja, öfva är de lika som öfverstjhålpta och holgs de af stora Stenrosen.

Måst är alla Bårgen härstådes förförde i Norr, es somoftaft och på flera kanter, samt ligga de gemenligen utsträckte ifrån Norr til Söder.

De bestå af en allmän Grässen, Granite, sammansatt af Skimmar, Qvarts och Feltspat, hvarvid dock Qvartzen måst är rådande, och är de måstedels öfvervurne med större och mindre Tall, samt til en liten del åtven af Löf-fog.

Af Bårg är Pyöllön-wuori märkvärdigt, dersöre, at Echo därifrån återhämtar och uprepas hela orden, åtskilliga gånger.

Jord-kullar, större och smärre, som här nog många finnes; de bestå gemenligen af Sand-mylla, är tätt öfvervurne med Gran, Egg och Löf-trän, sifstewis. När dessa rödas til Åker eller Ång, är de nog bördiga.

Sand-åsar förekomma ganska få, och är de ej heller widlyftiga.

Kårt och Morasser utgiöra en stor del af denna Sökt, och måst til $\frac{1}{2}$:del af Söknens etendo. Kåren härstådes, de hafva til största delen hård Lera i Botn, öfrantil är de öfvervurna med allmän Brun och Hvit Måssa, och under den samma finnes til 2 à $1\frac{1}{2}$ Alns mägtighet, en Mylla af förrutnade Kårrvärter; Alla dessa kunde med nog drägelig möda gjöras frugtbärande, i synnerhet de, som i Dålder och vid höga Bårg är nidsänkte, och i hvilka, ifrån öfranlig-

gande Högder, Mat-jorden af Rågn och Währsflod blifvit
nidstölgder.

Igenom Nybyggen skulle det kättast ske, attmars är det
fåfängt at wánta, det en sådan myckenhet af Kårr som här
finnes, af de första Åboerne i Solnen blifwa upodlade, hälst
de förut hafwa nog tilarckelig Åker och Äng, samt desutan å-
wen nog Skog och Betesmark. Mågra By-lag, som ej tyckt
sig haft tilarckligt Höabol, hafva i dessa åren med sin stora
formän och nötta, wist nog tydeliga prof af möjeligheten, at
upodla dese Kårr.

Af de största Kårren åro märkvärdiga:

Karhiniemi-Suo,
Rånkän-Suo,
Maijan-Suo,
Niwsi-Suo,
Wihas-Suo,
Åra-Suo,
Kähi-Suo,
Survi-Suo,
Sutios-Suo,
Sivän-Suo,
Kiettaren-Suo.

Vackila-Suo,
Valo-Suo,
Nauta-Suo,
Ulinio-Suo,
Tammiais-Suo,
Haka-Suo,
Mustias-Suo,
Långan-Suo,
Kaita-Suo,
Rahkentata,

Af dese finnes de störste osta af 1. quadrat Mils widd
och utrymme; och åro de alle dels belägne vid stora Cumä
Älvwen, dels hafva de ock Wattudrag til den samma.

En wåd-elö, som dessa åren uppkom i et Kåre vid Kar-
hiniemi By, ger anledning at tro, det där lärer finnas nå-
gon art af Brän-tärf, hälst Elden, utan at särdeles utwidga-
sig, där uppehöllts in emot halft år; tiden torde gifwa tilfälle
til nogare försök i denna salen.

§. 3.

Om Vårg och Vårg-arter, samt Mineralier.

Må Stenkretsens ämnen, som här i Sönen man kommit
öfver, och hvilka dels nu straxt kunna gjöra nytta, dels
framdeles förtjena närmare granskning och undersökande,
de åro i synnerhet följande:

Humus Vegetabilis uliginosa, martialis, finns i Kårr och
Svartkällor. Denna nytjas af Bonderne til Fårgerie, på
det sättet, at til denna Kårr-mylla inblandas Ahlbark, det ko-
kas tillsammans, och därmed färgas allehanda Ulle-wäfnader,
som ett sinn til svart Fårg.

Humus palustris Sphagni, finnas i Måshuvurne Kårr es-
ta, til 3 Alnars mägtighet. Denne Kårr-mylla förtjnar ej
at samlas til Gödning på Åstrarne, icke heller kunna sådana
Kårr med formän, til någen bärdig Mark upodlas.

Sabulo ponderosus, coagmentatus, lamelloso solidus,
Argillaceo Obraceus, fulvus. Denne martialiske Mo-jord fin-
nes vid Uppala Hemman.

*Argilla tenera, Maculans, Sabulosa pallide cinerea; Stra-
tie fuscencibus arenaceo Martialis*. Denne fina Lera tages
i Jordfallen, under Matkusjöti By i Wambula Capell-gåld.
Calcinerad i Eld, hårdnar den mera, och fastare än annan Le-
ra, rådnar mycket litet, och förändrar ej stort sin färg. Deß
Järnhaltige Ler, kan med aqua fort ej tilarckeligen utrönas, ut-
tan igenom aqua regis, som nogare extraherar det martialiska
ämnet, och præcipiterar sedan Leren helt hvit på Botn. Ju
tydeligare spår denne Lera visar af Järn i sin blanning, deß
lättare smälter hon til Slagg och Glas.

Arena spatoso quartzosa, är en hvit fin Sand, som fin-
nes vid

nes på Stränderne af Särjerswi Insjö, brukas til Strö och Skur-sand.

Ochra terrea fulva, fuscens, pulvereo glebosa, arenacea.

- - - dilute fuscens, gleborum structura cavernulosa.

En fierdedels Mil ifrån Kårfwåsåla By i Wambusa Capell-Gäld, finnes bågge desse o' Ocher-arter. Af Magneten drages de föga, dock något litet. Allmogen brukar bågge slagen til Rölderfärg. Igenom slammning funde desse o' Ochrat ånnu gjöras lämpeligare, til detta åndamål.

Ochra terrea glebosa rubra, drages ymnigt af Magneten, finnes i Mil ifrån Kårfwåsåla By. Med denna Ocher-mylla färga Invånarena sine Hus röda. Slammnas den samma och litet calcineras i Eld, gifver den en mångfalt högrödare Färg, och efter anständt prof, kan i Ohemålningar myttas såsom Färge-stoft. I förstärk Eld-grad mistar den dess röda Färg, och mörknar.

Ochra topacea granulata, frustis nitentibus piceis.
- - - stratosa, fabulosa, atrofusca, cavernulis ochraceis flavis. Myrmalm.

Wide vid Rukonharja och Hongo Byar, finnes till myckenhet af denna Kårmalm; den drages ej förr af Magneten, innom den blifvit calcinerad. Af denna Myrmalm har ånnu ej något blifvit användt til mycta, der dock så här som annorstadies i Finland af slike Myrmalmer, med mindre kostnad och til större affärsning, funde vimmas här, än af en hoper ring-haltiga andra Kårmalmer, hvilka antingen med mycket möda bertes ur strängsunälte Berg-arter, eller och med stora förlagor, hit til Finland öfverfekkas. En i Mil ifrån det stället, där dese Myrmalmer finnas, är vid Rukonharja By et Wattu-fall, med tillräckligt Watt Höft och Wahr, som med begrundlighet kunde drifswa en Mas-ugn.

Wide

Wide Salmenäja och Sallila Byar äro och åtskilliga andra stora Wattufall, til andra lika nödiga Wärks inträttande.

Petra Granatifera, finnes här och där i Soknen kringströdde; måst här man dem än öfverkommit i Geschiebe; så i fast, flykt eller Jordfasta Häällar; Granaterne äro små och svarta, of vredig figur; Brist på någon tilgång af dem har hindrat, at man än ej funnat rätt utröna deras Halt och Gey.

Spatum alcalinum opacum album, rhombis imperfectis nitentibus.

- - - viride album rhombis vix perfectis, planis majoribus, varia directione dispositis.

Af bågge dese alcaliske spather brännes Ralk här i Soknen, och är detta det enda Ralk-brätt, som härtills i helt Björneborgs Län blifvit upträckt, och är belagdt med arbete. Spat-gången tyckes stryka ifrån Söder til Norr, och finnes innom i Mils distance deraf 3 särskilda färringar. Wide Tazmare By brytes den grönspäckliga spaten; denne är allmänt hårdbrändare än den andra. Orsaken består däruti, at alt det gröna som i denna Ralk-spat finnes, ej är någon alcalisk spat utan steatites; ty under försök med de starkaste menstrua sciida effervescenta, aldrig de gröna fläckarne eller strimmorne i den sten, men väl alt det öfriga. Wide Mattusjoki By är det andra Ralkbrättet. Här brytes Ralk-stenen vid Stränderne och ur siefwa Watnet i Strömmen, samt är denne hvit, fri från steatites, och är lätt bränd.

I die känningen af denna Ralk-spat, har uppstått sig vid Siwikala By.

Ralken som här brännes, anses för starkare i Murbruk än någon annan, emedan den ej släckes sū mycket, som hos dem är vanligit, hvilka beffta sig om, at endast få mycket Ralk til affalu, utan affeende på dess godhet och halt.

Ralk-bränneriet här i Soknen har redan blifvit börjat då Stenkyrkan härstadies upbygdes, s. l. I de framfärne

ne åren, har aftastningen dock ånnu ej blifvit öfver 40 å
år Durnor Kalk om året. Hér den Allmåns Kalk-bris-
sien som är i Blörneborgs Län, förtjenar Kalk-bränneriet
härstades all upmuntran; men med den billiga erindran, at
det ej må blifwa en binäring, sotv må lägga hinder för Åkers-
bruk, Ång och Roskapsjötsel, hvaruti Inbyggarena härstuds
nu berömvärdt åro tressamma.

Ollaris rimosus, subpellucidus, pallide cereus, punctis
albis; är en art Tålg-sten, som i Kalc-brätten ibland här-
finnes; den antager en wacker politur, är lit med den som
brytes ofta åfven vid Sahlbergs-grusworne, och tyckes endast
vara en variation til den Herr Doctor WALLERIUS i des Sy-
steme pag. 136. N:o 2. uppnämmer för Ollaris colubrinus
Mollior. Och i Herr Mag. JOH. FRID. MÜLLERS Disputa-
tion de Ollaribus pag. 9, är anteknad. Samt hvilken åf-
wen, i den Lärde och Körnike ANONYMI Försokt til Mineral-
Rikets upställning, fallas Steatites lutea, solida particulis
impalpabilibus.

Asbestus Albus striis parallelis, coadunatis. Denne As-
best-art kommer man åfven ibland öfver i förenämde Kalc-
brätt. Den omgivves och ofta tenui membrana spatoſa, hvil-
ken för Asbest, ej utan irring kan anses.

§. 4.

Om Sjöar, Strömmar, Wattudrag och Källor.

H Swittis Sökn áro allenast tre Insjöar, Sätrijärfwi,
Purijärfwi och Råhijärfwi; de tvånnre förra áro bes-
lägne i Cauwazza Capell, och den senare uti Moder-
fyrko-Lännet, nära in til Raijala By.

Sätris

Sätrijärfwi Insjön är den största, han är 1. Mil lång
och ½ Mil bred på breddaste stället. Denna Insjö är tämme-
sigen fiskrik, befinnes ganska väl belägen, och försakar ange-
näm utjeg på alla kanter, så i anseende til åtskilliga med alle-
handa slags Löf-träd bepryddé Holmar, som eck til de andra
vackra Lövrika Parker, hvilka den samma innestuta.

Communication har denne Insjö med Måuhijärfwi
Eokens Insjöar, genom tvånnre mindre Sjöar, Rukajoki och
Piljoki fallade; skulle dese Sjöar upränsas, är icke tvistvel, at
under påstående Vährflood, Skogsvirke och andra Producenter
ifrån de öfve Eoknarne, kunde härigenom ned åt Hafskanten
nedflötas; ej utloppet af denne Insjö ledet fram Batnet til
Purijärfwi, och därifrån til stora Cumá Alswen, som ut-
vimer sig i Hafvet.

Purijärfwi Insjön är ½ Mil lång och ½ dels Mil
bred, ganska grund: befinnes ej på långt nära sū fiskrik som
den förra Insjön, har communication med stora Cumá Al-
swen, som anmärkt blifvit medelst en final Å, hvilken dock
på några ställen äger 20 Fannars djup. Orsaken til denne
Insjös mindre fiskrikhet, anses billigt vara des hårdta Ver-
botn, brist på Sjö-åfa och Gräsrikta Invikar, hvares fis-
ken dels kunde foda sig, dels annars hafva tressamma Lägen
och Boningar.

Råhijärfwi Insjön är likaledes grund som Purijärf-
wi, men fiskrikare; har Åfjög och Gräsrik Botn: och kan, be-
synnerligen om Vährtiden, emedan denna Insjö ligger nä-
ra in vid en Gren af stora Cumá Alswen, mycket Let-fist
därutti upstiga. Utas denna Insjö utödes många fisken är-
ligen, emedan altfor många, m.d åtskilliga slags Bragder, här-
idka Fiskerii.

Fyra Wattu-drag förtjena i denna Sökn i synnerhet
åtanta.

imo Cumá stora Alswen, hvilken har communication
med

med Tawast-Lands vidöstiga Insjöar, och flyter des Watn genom denna Söken til Hofs, ungefärliken 6 Mil härfrån, vid Björneborg. På ömse sidor af denna Ålf ärö Byar beslägna, sā, til mästa delen af Reitio Capell, och en del åfven af Moderkyrko-Lånet.

Emellan Reitio Capell, och til des Läjmijoki Åen förenar sig med Cumä Ålswen, faller en i åsyn et vidsträckt Fält, af 2 à 3 quadrat Mils widd, som utgjör Söknens förmästa Öngsland; och uppå denna rynd fördelar sig Cumä Ålswen i åtfälliga Grenar, som indelar denne Öngslätt i mångfaldiga Grårikä Holmar och Parker. Af alt för ymniga och Öngsamma Währfoder lider denna Öngspark och hela denna Sökn dock ofta, alt för mycket skada. Ifrån hela öfve dessen af Björneborgs Län, Tawast-Land, och en del af Sawolax, sammanflöta i denna Cumä Ålf alla Floder och Åtar, och härigenom uttöma de sig i Hafsvet, hvaraf ej annat kan hånda än at wid Is- och Käl-läxningen, Landet härstades mäste öfverfövamas. År 1755, när et Någn-år inföll, och dervä 1756, en blid Winter, med ständig nederbörd och häftigt Någn, i April och Maji Månads början vid Käl-läxningen, timade härav en sā ymnig Währfod, at Watnet steg til s Allnars perpendiculair högd öfver wanligheten, och öfverflödde i 6 à 7 Weekors tid 200 Tunneland fädd Åker, och vid paf 2000 Åmars Hö-slag.

Niksons Höglest. Ständer hafva, af högst prisvärd ömhet och nitisk wärd om Landt-kushällningens upphelpande i Finla id, behiertadt den olägenhet vid fidsiförslutne Niksdag, och under den af Måndem och Wettenkaper widfrägdade General-Lieutenants, Riddaren och Commendeurens, Herr AUGUST EHRENWÄRDS Inseende, fasthåldt Strömrånsningarnas och Wattudragens öpnande härstades. Nödig granskning, försiktig omhugsnad hafva gått förut, drift och wärktillighet hafva fölgdt deruppå, sā at nyttan af den dräpeliga

peliga åtgård, ej allenaft i denna Sökn utan och annorstädés i Landet, redan är anseenlig; och, fast ån under en så uplyst och om Landets wäl nitisk Styresinans tilsyn, i sednare åren detta Åchte ej kunnat fulljölas, hafiva tvåanne andre af Finla Landt-kushällningen högtförtjente Herrar och Män, Herr Öfversten och Riddaren GUSTAV ADOLPH HJÄRNE, och Herr Majoren HANS HENRICH Boije, ej mindre igenom oförtruten mod, drift och wärktillighets främjande, af Strömrånsningarnes fullföljande och Wattudragens öpnande härstades, gierdt sig och sin åtanta nu ock hos en tacksam Eftersverld wördade och ålskade.

Färssar och Wattu-fall, som Cumä Ålswen under sitt igenomförtande härstades i Swittis försakar, ärö til Strömfallenens högd;

	Mn. Cum.	Mn. Cum.
Malwa,	af I. = 12.	Åshå, " = 2. = 2,
Pefwola,	" I. = 2½.	

Det Andra Wattudraget har sitt Wattu ifrån Tam-mela Sökns och andra Tawast-Lands Sjöar, syster igenom Läjmijoki Sökn til Swittis, och förenar sig med Cumä Ålswen et stycke nedanför Prästegården. Kallas Läjma Å. Til Åbo ledet denna Å icke sitt Wattu, utan ifrån Tawast-Land hit til Swittis och Björneborg; kan altså derigenom ej heller til Stapelstaden Åbo, utan endast hit och til Björneborg framdeles Båt-och Segel-fart inträttas.

Sallila Färh,	Läjma Färh,
Måttålå,	Kärfiakästi,
Paskala,	Mautiala,
Salmenåja,	

Ero de små Färssar och Wattu-fall, Läjma Å i denna Sökn utgjör.

utgjör. På ömse sidor af Läjma Å, finnes måst hela Wambula Capell-Gård, och åsven några Bår af Moderkyrkan vara belägne.

Pungalaitio Å utgjör Tredje Wattudraget; ifrån Pungalaitio Pastorat och dess Insjöar, samt alt ifrån Urdiala Sötn i Tawastehus Län hämitat det sitt Watn. Omkring densna Å, är måst Suttila kanten af Swittis och Pungalaitio Pastorat belägen. Intet Wattudrag här i Solnen är mera fördelaktigt för det Allmånta, at uppransa til Båt- och Färslod, än detta; En af Maste-tråd, Bjälkar, Sparrar, och allehanda annat Skogs-wirke, finnes på ingen Ort här i Neigden ytterligare förråd, än up af denne Skogs-bygden. Dels Färssar och Wattu-fall i Swittis, är:

Suttila Färslod,	Leppåkässi Øvre och Nedre Färslod,
Natula,	Kinnolå,
Nrestala,	Urellala,
Niejala,	Kisviranda - och
Hirsvikå,	Gårtimys - Färslod.
Pöyriälå,	

Jierde Wattudraget, utgjör Sambu Å; Det leder sitt Watn ifrån Sammaljoki Träsk i Tyrwois Sötn. Genom dels uppransning, kunde åtskilliga Kärr och frimpiga Dalar upptörkas, Frästnisen förelommias, och annan bekvämhet i Landet framjas. Dels Wattu-fall är:

Hakaäksi,	Kaukalon - perse,
Reklaja,	Kipahde,
Viha,	Pitkääksi,
Räckå, zne färsloda	Gåncala och
Fall.	Manhia Färssar.

Watnet uti denne omnämnde stora Insjöarne och i Cumå

Cumå Alfwen, är Swit-grått; & de mindre Insjöarne; Brunt; och besyrnerligen i Rukajoki, helt Gyttjogt och Mörkbrunt. Start vid Rastala By åt en liten Insjö, måst med Jord öfverläcker; dersöre märkvärdig, at där aldrunast finnes et slags Fisk, som är Abbåtar. Allmänt märkes åsven, det Fisken uti stora Insjöarne och Cumå Alfwen är Swit, och till Epis angenäm: men uti de små Åarne svartaktig, och väl något fetare än i de första; men mindre smalig.

Rållor finnes här åtskilliga med godt Watn, besyrnerligen de som hämta sitt Watn ur Sandbotn, fässom Barthiniemi By. Som måst hela Mederkyrko-Lånet ligga lågt, på Ler-grund, hyss Brunnarne här dock ej synnerligen godt Watn; det är måst Ler-grumligt och osca Saltigt, af det de inkastadt Maria, at utöda Zglar ur sine Brunnar. Af ansjälde prof har man funnit, at Ström- och Å-Watnet, Wintter- och Gemmar-tiderne, är längt renare och bättre än deras Bruns-Watn. Några Insjö-Watn har man märkt hyss så rent och godt Watn, at söga det rögd hågon ändring med Sacch. Saturni; af Spiritu salis ammoniaci och Solutione salis Tartari, har det aldeles intet ändradt sig.

Minerale-Rållor och Brunnar har man ej kommit öfwer några, som förtjena synnerlig åtanke. De prof, som den förfarne och i Naturfumigheten uppmärksamme Medicin Doctoren och Provincial-Medicus Herr JOHAN HAARTMAN anställdt, med några denne Sofns Mineral-Watn, och hvilka Rön han bewägit af meddelst, åtaga wi af friheten at här antekna.

Swittis Ryekbacke-Watn ändras, af Oleo Tartari, Spirit. sal. ammoniaci, Liqv. Probator; Resin. Gallal. eller Gallis. Blifwer Opal färgadt, med Solut. Sacch. Saturni.

Watnet ifrån Rästua Hemman, blifwer af Liqv. Probat. Violett-blekt; med Resina Gall, sitet Brumofligt.

Åndrades ej af Solut. sal. Tartari, ej heller af Gallis. Hvit
nade med Solut. Sacch. Saturni.

Watnet i Rautapärta-Läkde, emellan Lauttakylä och
Raijala, åndras ej af Sol. sal. Tartari. Med Resina Gall.
blifver det litet Violett, efter några Minuter: cum Gallis,
något Rödbrunt; med Liqvore Probatorio, litet Svart, se-
dan något Grönaktigt. 200:de Ålnar ifcän siftnämnde Källa,
in åt Skogen, blifver Watnet mer Grönaktigt af Liqvore
Probatorio, och mindre Rödbrunt af Gallis, än nämnda Rai-
jala Watn; åndras ej af Solut. Ol. Tartari, icke heller af
Solut. Mercur. Sublim.

§. 5.

Om Söknens Climate.

En behörigt utredande härstads, har ingen härstades gjordt
pålitliga Ölön och Utmärkningar; det är endast af en
allmän mång-årig årfarenhet bekant, at Rågn och Snis
faller i denna Sökn tydliggen mycket mindre, än i nästgrän-
sande Söknar. Så wida denne Ort ej är et, med Backar
och Högder igenembrutit Land, tyckes det deraf ock vara en
naturlig följd.

Sommar- och tidiga Höst-fräster, hafwa i fordna ti-
der varit i denna Sökn nog allmänna. Sedan de widlyftiga
Ångslätter härstades, på vise sidor om Cumä Ålvven, blif-
vit mindre sanke och Wattuhaka, än förr, som ock Österbrus-
ket genom nödigt Dilande blifvit bättre härdfade, än tilförene,
åro de nu mera aldeles sättfante. De svåra Misväxter, som
här infallit Åren 1695, 1696 och 1697; samt 1725, 1726 och
1727; hafva ock intet härrode af Höst- eller Sommar-fräster,
utan af formenken Wåta och ständigt Rågn, som hindrade bå-
de Ursåde, Wåxt och Mognad af all Säd.

Åsta

Åsta och Ljung-eld, har ibland utdöwdt hår wåld-
sam vårtan. År 1758, i Julii Månad, afbröt och sönder-
bräckte det Kyrko-tornet, samt i Sambu By, vid samma
tid, dödade en Fådrift af 40 st. Creatur; utan at det min-
sta Ben märktes vara frässadt, eller, at de annors utvärtes
synligen befannos skadde, blefvo alla dessa Creatur dödade.

Åsta och Ljung-eld, är i synnerhet allmän hår i Sof-
nen vid Jalonaaja By, i Cauwahja Capell: och infaller
knapt något år, då Åstan hår i Neigden icke lemnar känning-
gar af wåldsam vårtan. Dern är nidsänkt i en Dåld, om-
givven med branta och höga Bårg, undantagandes vid en
tan, hvortil Purijärvji Sjö tillstöter.

§. 6.

Om Växter och Planteringar.

Nef Växter, som man märkt våra Willa härstades,
kunde sooo:de stycken af särskilte slag uppnåmnas: men
man undgår det för widlyftigheten. Några få, de
sällsammare Växter, skola endast omförmålas: som ock de,
hwilka för någon Hushålls-nytta åro utmärkte.

Af sällsyntare Växter / åro

Ciræa luteiana.	Primula farinosa.
Veronica maritima.	Lysimachia Thrysiflora.
- - - peregrina.	Polemonium Cæruleum.
Arundo Epigejos.	Campanula glomerata.
Scabiosa arvensis.	Verbascum nigrum.
Plantago lanceolata.	Solanum Dulcamara,
Potamogeton pectinatum.	Asclepias Vincetox.
Cynoglossum officinale.	Herniaria glabra.
Pulmonaria officinalis.	Allium Scœnopras.

Antheri-

Anthericum officinale.	- - - sceleratus.
Daphne mezereum.	Trollius Europaeus.
Paris quadrifolia.	Galeopsis ladanum.
Adoxa Moschatellina.	Stachys Palustris.
Elatine alsinastrum.	Melampyrum cristatum.
Andromeda Polifolia.	Auricularia linaria.
Pyrola uniflora.	Cardamine Pratensis.
Saxifraga granulata.	Turritis hirsuta.
Gypsophila muralis.	Geranium Robertianum.
Sedum Telephium.	Lathyrus sylvestris.
Agrostemma Githago.	Eruca sativa.
Anthemis tinctoria.	Astragalus uratensis.
Centaurea phrygia.	Trifolium hybridum.
Orchis conopsea.	- - - procumbens.
Utricularia.	Hypericum quadrangulare.
Lycopus Europaeus.	Hypochaeris maculata.
Millium effusum.	Carduus heterophyllus.
Cucubalus dioica.	Bidens cernua.
Lychnis, flos Cuculi.	Achillea Ptarmica.
Euphorbia Helioscopia.	Impatiens.
Spiraea Filipendula.	Serapias Hellebor.
Potentilla Norvegica.	Humulus Lupulus.
Chelidonium Majus.	Osmunda Struthiopteris.
Delphinium consolida.	Satyrium repens.
Anemone Pulsatilla.	Salix caprea.
Ranunculus ficaria.	Holcus adoratus.
	Splacnum ampullaceum.

Växter som användes till Oeconomiske behof.

Af dem brukas:

Rhamnus Frangula til Fårg, på det sättet: Att Barken skalas om Våren då den är los af Trädet, och läggas sedan på Taket at torkas öfver Sommaren; När den då är halff

halfeuten, sänderhugges den väl fint, tefas ned Matn en liten tid, och på slutet sättes Garnet derut; Kokas åter en halv Timmas tid, då en wacker Röd Fårg fåst sig på det insatte Godset.

Lich-n Petren, tinctorius, Flor. Svec. 946. Kallas här på Finsta, Biwen-Tassuja; Härmed färgas Röd-brunt, således: Alt jämte litet Alun tefas Garnet med denna Mässa, då det får en sif Fårg.

Galium boreale, därmed fästes ånnu en Högtödare Fårg på Garn.

Folia B:tule, med den färgas Gult. Garnet Betes för ut med Alun. En del färga och Garnet först Rödt, med föres nämnde *Galium*, och sedan med Björk-löf, Gult; Fårgen blir mer då beständigare och wackrare.

Trifolium Aquaticum, nyttjas emot Lung-set.

Daphne; Bär och Bark deraf, användes utvärtes at hota Divesan och Full-sår.

Chrysanthemum Leucanthemum, som och *Matricaria Chamomilla*, upblandas med osaltadt Smör, och brukas emot Svulnader samt Tärtsvårdf.

Planteringar.

Roswor, utsäss af tvånnne slag, platta och långa; brukas til tåmmelig myckenhet; nidsäss Midsommartiden; upptages Michaeli tid. Sedan Bladen af Rosvorna blifvit afskurna, bör man låta dem få ligga några dagar, til fugtigheten af dunstning, innan de läggas i gropar, em de skola kunna hålla sig öfvet Winteren. I gropar, grände i Sandbackar, förvaras Rosvorna båst.

Huswud-kål och Bål-rötter, brukas afven til tåmmelig myckenhet af Allmogen härtådes; de sednare förvaras på samma sätt som Rosvor.

Sumla, Sampa och Lin, brukas ej mer än til Husbehof:

befor; dock åro några Bo-lag, hvilkas Åskar bestå af Stands-molla, som använda flit med Lin-fäde, och hafva deraf under tiden god hännaid, i synnerhet, efter som denna Wahra ej nämns fin sättes af dem såsom Rudimaterie, utan uparbetas till Garn eller Wäfnaider.

Trädgårdar finnes här ej ånnu, utan allmäst sind Krydd-tipper hos Stands-personer. Herr Probsten IOMAN har i dessa år lätit plantera åtskilliga slags Frugt-träd, säsom Äppel-träd, Kirsbärs-träd, Sib-ristet Lärte-träd, Stickelbärs-burstar och dylika, hvilka alla nog hafiva rögt trefnad, och vissa tydligent det, at Orten ej varit skulden dertil, at ej flera Frugt-träd i förra tider här blifvit planterade.

§. 7.

Om Skogar och Ultmark.

Sör i Soknen förekomma inga Allmånnings-skogar; åtskilliga stora Boar hafiva endast sin samfälliga Skog.

Samfälligheten i Skog och Ultmark, är här i Soknen nog allmänna; Hela Reik. & Capell-Gåld är tvedelt, i samfällighet em Skogen, så at hafiva Capell-Gåldet, Wäster om Cumä Alf, åga alla samfälligt Skog: och Öster om Alwen, är åter för andra delen af Capellet, Skogen och Ultmarken i samfällighet. Rutuna och Bärpela, hafiva endast enskilt Skog, förutan några få andra, hvilka hafiva Urs-hällar i andras samfällighet, säsom Prästegården, Tackula, Leppätähti, med flera.

Skogs- och Ultmarks-Käerne, åro af åtskillig beskaffenhet. Dels är härföre anteknade; Bärghällar, Stenrosen, Källor, rinnande Åar, och vårande Träd med Dalsmannatjuring; Dels anses för slike Hufda-märken, gamla Broar, Skogs-

Stogs-wägar, Färjsar, Vårg och Pölar i Kärr. Sys-tunnxi, är en Sokne-Rå emellan Swittis, Ulfs-By och Cumä Solnat, som består endast af en samling af Brämne-fäl, med hvilka en i Jorden nidsatt Trä-tunna blifvit syld.

Höver hela Soknen finnes ånnu tiltäckelig Skog, faste åt den till största delen genom obetänksamhet, när in til Byar na år utedd; til Timmer-skog hafva några nu redan ofta & siendels väg.

Orsakerna til Skogsödningen, åro förmästligast här i Soknen Skogseldar, hvilka i dessa framflutna åren, förore-sakat en ovarderlig skada. Härtill kommer åtskilliga misbruk vid Skogens myttjande, säsom det aldrig för ofta lastade Sweds-jändet, spredarjewligit Löshygge och Näsveretågt, samt en osparsam Husbygnad.

Dessa olägenheter kunde förekommas låttast genom Stor-stiftse; När hvar och en fitt sin wissa lät, skulle han blifva männare om at sedan sjörg den samma. Kunde glla förmås at inlösa sina Hemman til Statte, skulle detta och gjöra dem mera estertänksamma för esterkommanderne, hvad Skogernes försiktigta häsd angår, än som nu ser. Enhållighet om Skogens besparning, emellan Skogs-delägande, kunde åsven ganska mycket bidraga til Skogarnas förvarande; ty om hvar och en först lemnade de nyhämnde onödiga Skogsödningar, och ville sedan bruka til Brämle, allmäst Qvistor, Skat-andar, Wind-fallen och dylikt, då wore til Skogernes besparning redan en dräpelig anstalt gjord.

Willa vårande Teåd åro här Tall, Gran, Furu, Hågg, Alm, Lön, Lind, Rönn, Björk, Asp, Vihl, Hassel, Wide, Källarhals, Try, Åhl, En, samt Röda och Svarta Winbärs-burstar.

Löf-träd hafva måjhadeln sin Boning på Sten-backar och Berjordz; Furu och Tall i Sand-jord, samt Gran på råvata ställen eller i Kärr.

Skogs-wieke; af dessa, brukas ej til ännat än egit behof; En anseelig hop af Guru blef förledne Winter och släpad, til Maste-trän, ifrån dessa Skogar.

En myckenhet Tall-skog förspliles, ej mindre här på Orten än annorstadies, til Pärtor, hvilka allmänt brukas at lyxa, öfver hela den tiden som ljus tarfwas. Skulle Inbyggarerna vinlägga sig, at samla Gran- och Tall-kåda, til uts blanning med Talg, woe det ej mera käffsamt; men väl längt snyggare, och hälsesamnare för Ögonen, än det förra. Af otrömmade kådor kunde här, åfven som i Carelen, samlas til anseelig mängd, och kokas Hars.

Utaf Aßp, gjöres här allmänt Räst-Kar; utaf Gran, Tall och En, allehanda Drickes-kärl; dock allenast til egis behof.

Tjära brännes af gamla få, och det af Futur-stubbar.

Skogarna utgjöra här måsta Marken, emot Åker, Ång, Kåre och Sjöar; åtminstone hålla de jämnvigten.

§. 8.

Om Åker- och Ångs-sjötelen.

Akerbruket här, så i äldre som närvarande tider, varit Swittis-boernes färnämsta Närings-fang; Detta drifva de med den flit och kunnighet, at dem härutinnan lemnas företräde för många andra Ländsorter. Åkrarns ligga vid Å-bräddar, måstedsels emot middags-solen.

Landtmonen är slät och jämnm, hvarföre Såden fällan i denna Ort seder skada af Kold och Mattfräster, churu Kåre och Måssar mycket här finnes; Vårg och höga Skogar förhindra här ej Dimbans fria strylande af och ann; icke heller finnes Åkrarne här Wattusjuke, utan igenom flitigt Diskande hållas Åkeren lucker, torr och los.

Jords-

Jordmonen är Lera, til största delen; Klappur-jord, Mås- och Råder-jord, Sand- och Pös-jord, samt åtskillig blanning af alla dessa, består den ock af; Svart-myllan, är ej heller mycket rar. Ingen By är, som ej har blanning af siera Jordmoner. Alla Åkrar ärto, igenom tjenligt gjödande och flitigt bruk, blifvit bördige gjorda, så at deras aflatning och åring blifwer, ifrån 6:te til 12:te Kornet.

Åker-Jordmonerna, af dem ärö här och annorstadies i Landet, 7 särskilgta slag bekante:

Pacara Sawi,	Hård Lera.
Lieto - Maa.	Sandblandad Lera.
Hieta - Maa.	Sandblandad Mo-jord.
Muhu - Mulda, Mulda-Sawi.	Ler - Mylla.
Hiucka - Maa.	Sandblandad Mylla.
Såra - Sawi.	Klappur - Lera.
Såra - Mulda.	Klappur - Mylla.
Näke - Maa, Cuohu - eller {	Gjäs - jord, Pös - jord.
Urpa - Sawi.	

En myckenhet Jord ligger här ofrugbar, håldst där stora By-slag finnas, och hvilka hafwa sin Åker samfäldt.

Krono-Tionden i denna Soken är 263 Tunnor, hvilken uträknad, är 8 Kappar för hvarje Tunnas Utsåde, gjör hela Söknens stattlagde Utsåde til 993 $\frac{1}{2}$:dels Tunmor; men som största delen sär, til det ringaste hälften mer, än han betalar Tionde för, så ber Utsädet beräknas långt högre; Man wil allenast taga en half tillkning, då Utsädet för hela Söknen blifwer 1987 och $\frac{1}{2}$ Tunneland, hvaraf åringen årligen, allenast efter 6:te Kornet på Dunnian, utgjör 11925 Tunnor Karp Såds aflatning.

Åkeren lägges hvarft annat år i Trädde. Det som ärnas til Råg Plöjdes 3 gångor: Första gången om Våren Wasborgsmässö-tiden, eller, så snart Jorden efter Kålloftningen

ningen hinnit torkas; här på Sladdas Åkeren, Wältas och Harfivas, samt Sommar-gjödningen utjöres och utbredes. Andra gången Plöjes Åkeren, Etichsmåsso-tiden; Detta plöjandet kallas Sneda Åkeren; Tredje gången fortsättes med Växningen Olofsmåsso-tiden. Utsädes förråttas vid Lärsmåsso.

Man har här ock årsarit det, at Åker-jorden som är väl Gjödd, kan hvarat är båra Frugt; En del har försökt, at hvarat är så et och samma stücke: ena året med Råg, andra med Korn; sedan Kornet är affurit, Plöjes detta Åkersstycket, och ejer Rågsädden straxt här på; Man har funnit då, at Gjödningen som hvarat annat är föres på dessa Jordstücke, ej är så kraftig första året som andra, hvaravore det skulle tyckas lona mōdan, at håldre så Åkeren hvarat är, och tillskäligen Gjöda den, än at låta den rått då ligga i Dråde, när den båst kunde båra Frugt.

Dikningen sier altid om Währen, så länge Marken är los och därfvig, efter Kålloftningen.

Born-landet Plöjes om Hösten, efter Årter, Rosvor och Lin. Årt-landet likaledes; som här Gjödes om Hösten, med Sommar-gjödning.

Åkarna Gjödes här allmånt wäl; både med den Gjödning som efter Creatur faller, som ock med allehanda Myllor och Grantis, som om Winteren drages til anseelig myckenhet i Lädningårdarne.

Årskillinga bruka, emellan Michaeli och All-Helgon redan, i Ekegen samla Grantis och Måssa i stora bęgar, som där lemnas at murkna, til des därav blixivit en förräfflig Gjödning. Mullen som fins vid Byerna drages åfven ut på Åkarna, som ock allehanda Molliga Jordtorgvor, där de finnas. Utifl måsta delen af Solnens Åkerbrukare, Fällas åfven Boftapen Mattetiderna om Sommaren på Åkarna, hwarefter Åkeren växer ganska fredigt. Annärlt är, at den Gjödning som

som om Sommaren blixivit utfördt och straxt nedplögder, gjör större nytt, än den som om Wintertiden utslåpas, och hvaraf Währågnet bor: sköljer all Musten.

Åker-redskapen som här brukas, är Plog, kallas på Finnska Åura; Denne är lämpeliggare i Åkerbruket, än de andre allmånt i Tawast-Land och Österbott brukeliga Plogar, funnas ock til straxure mycket skilgd ifrån dem, hvarfore man af den samma här wil lemma en liten Åfritning och kort Beskrifning:

Plogen drages af et par Drat, eller en Höft. Hän ser så ut som Fig. 1. utvisar; Wid G. är et hål och wid B. tvåme Trå-tilar, igeutom hvilkas flyttnin Plogen kan ställas at gā djupare eller lägre i Jorden, och därestier Drarna hålla sitt Hufvud högre eller lägre, under det de framdraggia Plogen, hvarvid de åro fäste vid A. När Plogen på detta sättet är ståld, har ei Karlen sedan vidare besvär, än at han styr det Plogen ej faller omfull: Drarne som draga den, wetar nog gā rått fram, samt går den ena af dem altid i den näst förut förda Åker-faran. En Gåsse af 12 eller 13 års ålder kommer nog tillräffa med Plöjandet, besynnerligen wid Andra och Tredje Plögningen. Då Första gången Plöges, är oll Redskapen som uti Fig. 1. ses, uppå Plogen, samt vändet han då Tågvien helt omfull, utan at bryta den samma, så långt som Åkersstycket räcker.

Uti samma stück brukas denne Plog åfven, då Nytt Land upedlas; Med Rist-Plogen, Fig. 4. som kallas Wiuhka, hiores dock Marken förut. Rist-Järnet eller Wiuhka, brukas åfven då, när Jorden är aldeles hård eller förmynket Gräs-wuren, wid Första Plögningen om Währen, eller om Hösten, då Årt- och Korn-landen upföres. Wid Andra Plögningen tages Ruoti-Rauta, Rist-Järnet, Fig. 2. aldeles bort af Plogen; åfven så wid Tredje Plögningen.

Det bär man märka åfven, at denna Ruoti-Rauta är

les, så at den kan vändas altid å ymse sidor om Plogen när
Plögningen skjer, til hvilken ända uppå Plog-Billen, Fig. 5.
som här kallas Wannas, finnes tvärnne hål, dit den spissiga
ändan fästes eller Järn-ändan; den övre ändan af Rist-Järnet
ligger emot selsiva Piog-foten, vid G. F. C. och lutar den
icke emot Plog-fästet, som i Ritningen är uttatt astrykt. N:o
3. i Figuren, utmärker Mull-fösan af Plogen.

Harswen är Aftitad Fig. 6; äger Träd-pinnar, gjerda
utaf hård torr Björk. Sladden och Wälten ärö lika med
dem, som på andra Orter allmänt brukas.

At endast med Plog kunna Rygga Åker-tegen, så
at den ej behöfver Diken: Det är en funskap i Åkerbruks
som Swittis-boerne med förmän i många tider brukadt, och
hos dem varit deras egit Hynd i Agriculturen. Med Plög-
ningen börjas då altid midt uppå Åker-tegen, och ställs Mull-
fösan så til, at Jord-täriven altid vändes up åt Tegen, och
icke någon gång ut åt eller åt bredden af den samma. Här-
igenom samlas Mullen under Plögningen lått midt på Åker-
stycket, lika så väl som med en Mull-Plog; Åker-tegen blif-
ver mässigen fullrig och aghållande emot Kanterne, så at,
hwarken af förmeken Wåta eller Torka, Åkeren särdeles ta-
ger skada.

Hör öfrigt är tilgången med hela Åkerbruks hår, lika
som annorsfades, dock med den skillnad, at Swittis-boerne
är nogare och warsammare därutinna, än andre; De ärö
uppmärksamme, at alt skjer i en god ordning och i rättan tid,
samt at ej Åkerbruks Ans och Skjötsel må feta sig på en
slump och blind lycka.

Åker och Äng Gjärdas allmänt, med brukligt Gjärdsel
af Gran; De som kunna hafiva tilgång på En bruksa och En
söder, de där ärö mångdubbelt waraktigare.

Mästa Utsädet gjöres ständigt af Råg, hvilken lönar,
som annarkt blifvit, ifrån 6:te til 12:te Kornet; Bonderna
hafiva

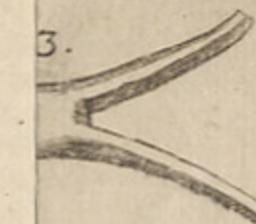
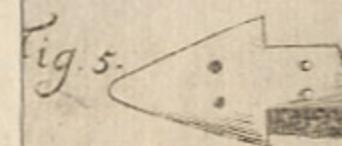
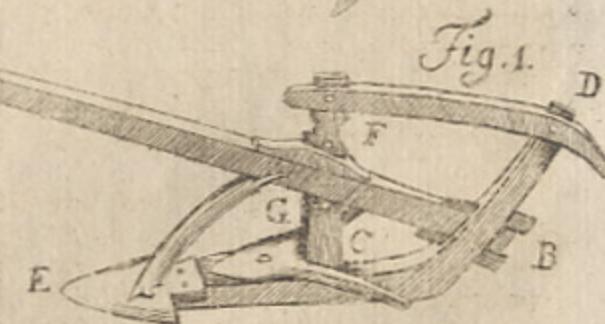

Fig. 4.

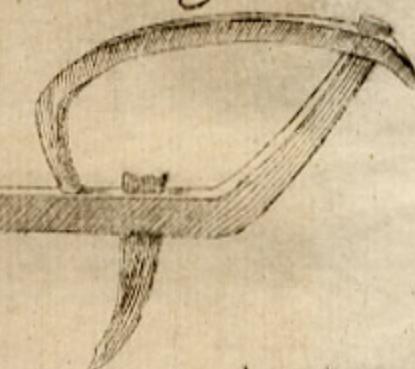
Fig. 2.

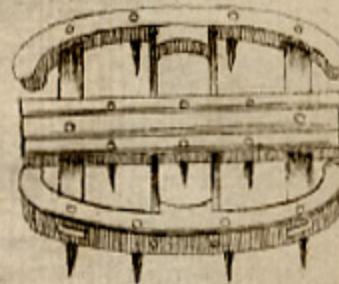
Fig. 3.

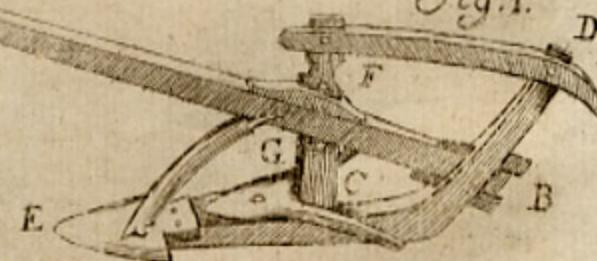
Fig. 4.

Fig. 6.

Fig. 1.

Fig. 5.

hafwa altd sitt Utsäde ifrån egen Hembygd; De så både med Gammal och Ny Säd, utan åtskillnad på annat, än, huru God, Estrid och Megen hvardera årets Spannål warit. Nu varande Herr Probstien IDMAN, har lätit hämta sig Nöer-råg ifrån Tawast-land, och derved i några år besöde sin Åker, hvilket nog rögt all tressnad.

Korn, 2-radigt, hvilket fallas på Finsta: Gum-ticki; 4-radigt, Wesi-ahra: och 6-radigt, Hämryså; Af denne Kornslag utsäls här allmånt, och det til födjedel emot Rågsäder. På de Åkerslincken, därrest året förut wurit Årter, Röfwer och Lin, som ock på msh uttagne Åkerslycken och Gråslindor, utsäls häldst Hastra och Korn.

Sweete utsäls åfven något litet, af största delen: dock ej Winter-hvete så mycket som Sommar-hwete; Det förra trives här ganska sällan.

Årter brukas i denna Sökn mer, än allmånt i de Öfste Orterna; Bönderna hafwa måst af Grå, Brunå, och under tiden åfven Hvitå Årter; Gröna Årter brukas alleneast af Ständspersoner. Bönor brukas åfven af några få; de trivas ej uti annan Jord, än väl Gjödd Lera.

Sädens Bårgning fjer här, som allmånt på andra Orter, med Hand-fjärör; Den bindes i små Band: liggas, alt derefter Säden är torr, i större och mindre Sädes-skylar och drages i Rijor alt efter hand, som Folket hinna Tröskä den samma. Tröskningen fjer af 4 Personer, hvilket går nog fort: så at 8 à 9 Lash Tröskas, högst innom 4 à 5 Timmars tid.

Swedjor brukas här ånnu åsver, af några Landtmän, hvarvid största båtnaden är endast ymnig Bårgning af Röfwer. Som denne brännas torraste tiden på Sommaren, så åro Skogs-eldar af dem nästan eundvikliga fölger, och lära denne Sökens tressamma Inbyggare själva efter hand, införka detta fasliga Skog-ödande Nåringssätt.

Ångs-fjötselen.

Ångar, och tillfälle dertil, hafva alla här ganska vinnigt, sät, at Ångs-fjötselen därigenom wanhäfdes. Grävningen hos Vänden, at få det ena året så mycket Hö som det andra, af Ångarne, gör, at han aldeles intet vårdar sig om dem. I våta Somrar kunna Ångarna våra något, dock ej så frödigt, som då, när de rätt skulle ansas. I torra Somrar slår Hövärter aldeles felt: til mästa delen äro Ångarne här åtven ganska kringpridda, så at det mycket och förhindrar deras vårdande.

Ångarne Bårgas på samma sätt som i öste Orterne, och det med Livor, både af Man- och Kvinkön; Höet båres uti Lador, af et par Personer, med Biror eller på Stänger som dertil blifvit gjorde, och på Finska kallas Sapilat. Åt Ången sumpig, inbårees Höet med Bidior.

Mästa delen af Ångarna i denne Söln, äro Kärr-och Wattu-Ångar, förutan det, i dem finnes i synnerhet Starrvärter, utgör här och Phalaris arundinacea, Trifolium pulstre, Blå-täten: Cynosurus, Hund-exingen: Alopecurus, Ång-kafsen: och Arundo, Strand-rören, här et godt Bostaps-foder; och kunde dese alla, på de flästa ställen förbättras, genom sittigt och tätt Dikande.

Den 20-åra osreden har lagt första grund til Ångarnes wanhäf häftides; Då blef Landet bloktadt på Arbetsare, hvarigenom Ångarne fölgakteligen och wanfjöttes; Nu mera, sedan Folkstammen ökt sig, hafva de dock auensligen blifvit förbättrade; och är i stället för Kärr-Ångar, Härdswalls-Ågar mycket blifvit uppvogde. Øfver hufvud at säga, finnes här nu i Sölnen, 40 à 50 Åmar Hö-värt på hvar Mantal. I anseende dertil, at Ågorne äro vidt ifrån Byarne af sigzne, räcker Hö-bärgningen gemenligen 6 Weckors tid. Man kan på et Mantal ibland tälja 30 à 40 Ångs-Lador, hvilket altså ej ringa förde af Landtmans Dagsvärken häftides vid

vid Ångs-fjötselen, och på måra Tärtor Somrar lettintat Höom ringa ud öfrig, til mya Ångs-upedlingar.

Som Swittis Söln består af 123 och ½dels Mantal, och hvar Mantal kan äga 50 Åmar Hö; blifwer altså af fästningen af Hövärter och Ångarnas Bärgning i hela Sölnen, 6681 och ½dels Åm Hö.

§. 9.

Om Bostaps-fjötselen.

Bostaps-fjötselen förmenes i fordnna tider warit bättre vårdad af Swittis-boerne, än som nu. Orsaken, efter Allmogens föregivande, skal vara Ångarnas mindre frugtsamhet, i dese tider; Den dyrheth, som i några år warit på Slag, har förledit Allmogen att sälja sin Afvel, til det nogaste. Okunneghet i Fånads-Sjukdomars igenkännande och botande, samt allmän brist på sädane Gjärnings-män, som vid dessa omständigheter kunde gjöra nödig och nyttig handräckning. En årlig, här mäst gängbar Bostaps-sjuka, jämte Ros-djurens ovanliga myckenhet, har försakadt stor åtgång på allehanda slags Bostap. Denne Bostaps-sjuka är beskriven, i Kongl. Svenska Vetenskaps-Academiens Handlingar, för År 1758, pag. 47, och anses för et Species af Letosa Linnaei, eller Sudore anglicana. Myrstaffs-Lag med litet Salt uti, har man funnit wara det bästa Präservative härsöre. Efter Allmogens berättelse, har denna gängbara Bostaps-sjuka först blifvit spord, förr Rysska infallet, 1713. Då torra och varma Somrar är, visar den sig mäst: och synes ej ringa denne Bostaps-sjuka årligen understödas, deraf, at på de flästa Mull-beten och Utmarker, antingen är brist på nödigt Watn, eller ej tillgång på annat, än det, som i Kärr och Myror finnes. Ostare infinner sig denne Bostaps-sjuka

stuka i de Byslag, där Mäst-betet består af Ler-jordmon, och är Lågländt, än där Backar och Högländta Orter åro. När Währ-foden är långsam, på de här varande sätt fallade Wattu-ungar, hvilka på ymse sidor om Cumā Alfven belägna är, och hvarmedelst Hö-värten blifver med Alfia och alla handa Wattu-fräk, (som efter Flod-vatnets aflopp dö och förrutna,) öfverdragen: då är anmärkt, at Bostapen gemensligen får, om den stillas med sådant Hö, Utset och andra svarta krämer, samt omsider aldeles tynar af.

Läke-bot häremot, är det, at de lata Bostapen simma hvor dag, samt gjöra en Röra af Mäst, Libsticka, Krästa och Ägg-skål, hvilket gifves åt Bostapen trots gängor i Veckan; detta föregifves rogt god väckan.

Om Sominaren, hafver här Bostapen tämmeligen tillräcklig föda; Af Wall-hjen Betes de då i Villa Skogar, Lepot, eller Bostav's Hwilställen, uppå små uprygde Åkerstoppor i Villa Skogarne, brukas här äfven allmänt.

Bostapen födes här hela 7 Månader inne: hvarföre alla år, Hodret för Allmogen ej räcker til. Förutan Hö och Halm, brukas äfven Löf til en stor myckenhet, at spisa Bostapen med: samt om Wahren, då nöden så tränger, brukas Asp-bark för Bor, samt Gran-tis för Hästar, blandad med Hassa; därav de må väl.

Af Hästar härtädes, åro väl få öfver 9 Kvarter höga: men dock stadiga Dragare, samt se väl ut; På denne har ej någon Farst gördt här brist.

Sedan Mjölke-kören Kalfwadt, födes de med Hö, Ägnar, Kef-blan och andra tätkade Wäxter, hvilka med Hell-Watn notas; Detta skal styrka dem, och bidraga mycket til Mjölkens ökning. Afcastningen efter en Mjölke-ko, är härtädes i Liso:d Smör; Och tilvärkas och något af Bonderna. Igenom det, at den förmynket Saltas, är den dock mest Mager och osmaklig.

Orat

Orat har hvor Bonde, och brukas allmänt til Kjörslor, både Winter och Sommar; De förmögna hafva 4 à 5 par: mindre förmögna 3 à 4, och altid 2 par til det minsta. De draga par-tals, med Ök: och kan et par Oxar altid dra ga längt mera än en Häst; I fall de tåmdes med Rankor eller Sela, kunde en Ore ensam gjöra nästan lika stort gagn i Hem-kjörslor, som en Häst. Orat brukas här, fram för andra Orter, och med större bekvämlighet, emedan här fällan och aldrig faller så djup Snö, som annorstädes. Orat födas med Hö och Hackelse, Kjörse-tiderna: men andra tider, om Winteren, med Halm; fällan med litet Hö.

Kalfwar födes Första Året med Hö: Andra Året få de noija sig mest med Halm, och få gansta fällan se Hö; Detta bidrager mycket dertil, at deras Bostap blifver få liten til Wäxten.

Allmogen bruка en myckenhet af Här, hvilka ärne nog små; för Schäfferier ärne de ånnu ej särdeles hugade; Det är en åtgärd, som kommer ann på Ständs-personer, och hvilka härtädes äfven lemnadt Allmogen godt efterdöme. Hären spisas med Hö, Löf, och under tiden med litet En-tis. Ullen af Finsta Här, användes af Qwinfolken hief til Wallmar, samt Hårgas på ditskilligt sätt, och brukas til Kläder.

Gjetter brukas allmänt, tämmeligen många, af hvar och en Hushållare härtädes; de ärne gansta goda at Mjölk, Sommartiden, och blir af deras Mjölk goda Ostar: samt fälad, gifver den ej efter Ko-mjölken; Dessa behöfva minst Höda: om de få Gät-tall, En-tis, samt då och då litet Löf och Hö, ärne de nog trissamma.

Hästar ärne i Söken, 740 st. Mjölkestor 1954. Ostar 1254. Ung-nöt 1260. Kalfwar 160. Här 6300. Gjetter 2520. Dessa gjöra tilshopa, 14588 Creatur, hvilka måst i 7 Månaders tid, öfver Winteren, med 6681 och 4:dels Åms Hö-växt (S. 8.) framfödas.

E 3

Swin,

Svin, brukas af hvart Huskhåll; De áro ófver alt til
Wärten, små: Födas måst med Dras, Mjöne och Tall-bark;
och underhålls nu i Solnen, 1890 st. af dessa Creatur.

Af Gjäder-få, bruка Allmogen blott Höns. Ständs-
personerne bruка allmänt Gjäf, Kalkoner och Antor.

Affättningen af Bondens Lädu-gård, består i Bör-
skap, och til en del Gjödda Orar, Smör, Talg, Glase
och Drift. Få Rå Sudar kan härifrån komma, til affalu
til Kjöv-staden, emedan i Solnen är en sed ófver alt, at
Manfolken, och i synnerhet Bonde-drängarna söla gā med
Stöflar. Kunde någon sparsamhet häruti hafwa rum, torda
väl Garfverierne få tilskning i sin Rudimaterie; Men tör
hända, saknaden af denne förmenta prydnad dock kunde förmín-
sa hug, och betaga upmuntran för mängen räster Bondes-
dräng, til frit och ideghet i Åkerbruk och andra deß Syslor.

Om den tilämnade Navigation, igenom Cumā Alf til
Hafvet, skulle winna sin wärftällighet, kunde affästningen ej
allenast af Åkerbruk blifwa längt större, utan vck áfven Lädu-
gård-s-wahrer mera kunde affästtas, som dock nu, för af-
fättningens besvärlighet och de därmed förenta hinder, stanna
hemma hos Bonden.

§. 10.

Om Djur, Foglar, Fiskar, och
deras Fånge.

Silla och Tama Djur, som i denna Soln finnas,
kunde väl si. särskilte slag namngifwas; vidlyftig-
heten deraf påbjuder dock, at nu lenna sådant o: om-
rödt. Om et och annat af dem, skal i kärhet allenast, nä-
gra omständigheter anmärkas:

Ursus

Ursus Arctos; Af denne räknas här zne slag, hvilka dock
shnes vara blotta Variationer, och ej distincta Species.

Slag-Björn, Svart til färgen, är störst; ses och fängas
sällan. Ring-Björn, af Grå färg, med Hvit Rand, som
nästan går omkring hela Halsen; är den allmänna. Myr-
Björn, til färgen Brun; är minst. Dessa tvåne sednare
gjöra första skadan, och taga måsta Rosvret.

Björn fängas, ej på annat sätt, än igenom Skjutande:
antingen på Luddet eller i Lyx.

Mustela Martes; Mård, med Hvit eller Gul-brun Kjäf;
Kallas här: Hapatlåta, Asp-Mårdens; och hålls för et
särskilt slag af den allmänna: är dock blott en Variation.

Mustela Erminea, fängas ibland med Fällor; Swampar
eller Möz, är det bästa til Agn för dem; *Mustela Erminea*,
som är *Tota nivea*, absque caudæ apice nigro, och hvilse
ken áfven är mindre än den förre, kommer man någon gång
áfven ófver; Djuret är här bekant, under namn af Birpa;
I brist af tilfälle, at få samla observationer om deß väta
utseende, kan man ej än wist yttra sig, om detta Djur är
et distinct Species eller icke.

Månk, Fenn. Tuhturi. Detta är et allmänt bekant
Djur i Björneborgs Län, nytt Species af Utter; knapt af
någon Zoologe dock ånnu sedd eller beskriven. Som jag
haft tilfälle att fänga det samma, uppsättes nu däröfwer, efter
de uppgifter som varit at tilgå, följande karta Beskrifning:

*Lutra ore albo, plantis paimatis hirsutis, digitis suber-
quilibus.*

Descript. Animal est amphibium.

Color corporis fulvo fuscus.

Nasus prominens.

*Forma totius capitis Lutram amulatur, Myxocœtes car-
men ut in Fele, corpore concolores.*

*Ures latæ, subrotundæ, breves, supra oculas & su-
periori maxillæ propius sitæ.*

Maxilla

Maxilla superior obtusa, inferior magis gibba.

*Dentes superiores incisores 6. paralleli, parvi, obtuso
teuti.*

- - - *Canini 2. maximi spatio remoti.*

- - - *Molares superiores 3. æqualiter a se distantes;
I:mus ordine minimus; ultimus maximus.*

- - - *Incisores inferiores 4. minimi obtusi.*

- - - *Canini - - - 2. maximi cum incisoribus
paralleli.*

- - - *Molares - - - 4. primus perexiguus,
deinde duo magnitudine æquales, cuspidati; ultimus ferratu-
sus maximus.*

Lingua longa, levigata, papillis acutis molibus.

*Vertex capitis, Pilis fuscis, albis quibusdam in-
termixtis, unde paulisper canescit.*

Crura brevia.

*Pedes 5. dactyli, anserinorum instar membranis interce-
dibus juncti; anteriores posterioribus duplo breviores.*

Digitæ subæquales, pollice paulo breviore.

*Ungues cinereo albi, incurvi, concavi, acuminati, non
retractabiles.*

Calcaneum tuberculis tribus oblongis.

Venter flavo fulvescens.

*Pili molles, omnes fulvo fuscæ, exceptis iis qui ri-
ctum oris, & partem superiorem gutturis ambiant; Pili
longiores nigri sunt, breviores flavescunt.*

*Cauda teres, paulatim in acumen tenuatur: vestita Pi-
lis fulvo nigris, longioribus quam in reliquo corpore.*

*Observ. non sibilat lutrae instar, sed clamorem edit, ut
catellus, quo convenire videtur cum lutra Brasiliensi. Vi-
tætæ Piscibus, Ranis, Dytiscis & aliis Insectis aquaticis.*

*Cervus Elaphus, Hjort, Fenn, Peura. At Finnarnæ
Peura ej är Ren, utan Hjort, har man här fått annämnat
af*

af Djurets Horn, hvilka äro aldeles runda, tetetes, och ej
palmatae; Desutom är detta Djur af 8 à 9 Quarters högd,
til hvilken storlek Ren sällan himer. Renat finnas i land,
dock mycket sällan här i Skogarne; de fallas på Finnska: pâ
rä. Älg och Hjort, berättas vara komme under förra Kris-
get, 1713 och 1721, til detta Land: dels ifrån Lif-land, dels
och ifrån Åland. De hafva alstrat och ökt sig här anseñli-
gen, så at för 10 à 12 år, man kunde på Måsarne här i
Soknen räkna 20 à 30 Hjortar, i stocken; Af Margars v-
vanligt tilltagande myckenhet, har nu mera, dock så Skog-
som Tann-Bostapen, dageligen blifvit förminkad.

Af Glires, Gnagare, finnes här, Sarar, Ikonar och
Möss; Flygande Ikonar äro nog sällsynta.

Af Ros-djur, gjet Björnen och Wargen och hord staa-
da. Igenem behörig undersökning i Soknen, har jag blifvit
underrättad, at föreltit är, förenamnde Nief-djur här i Sö-
knen fallit til Ros och byte, 30 Hjortar, 15 Orar, 27 Rör,
25 Ung-nöt, 25 Kalstrar, 280 Här, 325 Gjetter, och 180
Swin. I några år är förlusten ånnu större.

Foglar.

Af dem finnes til myckenhet, i synnerhet Sjö-fogel.
Änder visstas här, til anseñlige flockar, som med sitt besö
skada Korn-Ukarne. 98. st. särstigte Species af Tama och
Willa Foglar, har man målt här finnas.

Anas Cygnus, fallas här Jävhén; *Anas Ferus*, Måttås
hanhi; *Anas Mollissima*, Meti-suorsa; *Anas Fusca*, Mustas-
suorsa; Alla desse visstas här, allenast udgra Becker, Höst
och Vår.

Mergus Sernator, visstas hela Sommaren öfver.

Merganser, ses endast om Hösten, i stora flockar i In-
sianerne; *Mergus Minutus*, fallas Såtna-suorsa.

Columbus Arcticus; Af denne föregivses här dock fimes et
annat

armat slag, som Tumane kallar Uku; den har fått namn efter sitt lär. Ut Grä til härgen: lika stor, som den förenamnde; Braget Vo, vid låga Stränder, växer 2ne Nigg. Såsom anledning, at närmare undersöde härton, varder detta endast anmärkt.

Ardea Nigra, Fenn. Halkara, Välvärtucki. Den lärda Pr. bisten och Kockipherden härsides, Herr Nils Idmare, som i Natural-Historien äger insigt, och för denna Wettensfacken fattadt mycket nöje, han har haft tillfälle, at en gång juur sura den Svarta Tranen med den Beskrifning, som öfver Ardea Nigra, i Faun. Svec. No 135, finnes inford: men funnit denne sem här ristas, vara ifrån den något olika. De hägne-märken han i haft uppsatt, ärö följande:

Hufwud, Hals, Rygg, Wingar och Stjert, Svarta, Bröstet och Buken, Hvit

Välvet och Fötterne, Hög-röda:

dubbelt längre och dockare, än på andra Tranor: men Efterten mycket kortare, än på dem:

I storlek är denne mindre, än Ardea Grus.

Denna Svarta Tranen ristas i Måsar, och på denna Sokns flacka Ängar; Föder sig af Grodor och Wattu-insepter, dem hon i Wattu-pusar och på Stränderne uppsöker, samt springer ester; Ut mycket Flockhogg. Ristat den sig när in til Dharna, är det tekn, til snart infundande Rågn. Af dessa Tranor ses fällan flera, än 1, 2 à 3, om Året. Rista sig flera på en gång, anses det af Allmogen, för tekn til Missvärt af mycken Wäta, hvarsöre hon och kallas Välvärtucki. Om Wäbren, i slutet af April Månad, flyter denne Fogel sig hit, Söder-ifrån: och ristas här, til Augusti Månad. Af deras berättelse, som varit Fängna i Siberien, har man hördt, at sådane Svarte Tranor, som dese ärö, skola där i Örten mycket finnas.

Tringa Pugnax, Fenn. Sari-kucko. Denne finnes här, i Maji

i Maji och Junii Månader: men sedan intet. Hanarne harwa långa Hång-fjädrar, på Halsen och Bröstet: de ärö eft af flera Färgor, Hrota, Gula, Röda, några röd Mörk-bruna; Honorna ärö alla enfärgade, och Grä. Då de harwa sin Pare-tid, samla de sig på Stränderne, til zo à 100:de i flocken; Hanarne yttvas med opspända Fjädrar, som Tupper: samt släh medigt.

Charadrius Apricarius, Svec. Alvar-grim, Fenn. Wilus-lindu, fins här tidigt om Wäbren, så snart Marken blifvit bar: men allenaft var Beckor; Øfver Sommaren ristas denne Fogel i Skjären, som Herr Präses, under sina Skjärs-gårds-resor, det anmärkt.

Ternus Hybrida, Räckel-Sane, Fenn. Teri-Metto, är et Species af Orr-Hanens paring med Tjäder-Honanz, ses mycket fällan.

Emberiza Nivalis, Fenn. Lumis-purwonen. Denne ses allmänt sitta i Trän; och håller sig i Skogar, då inga ställen på Marken än ärö bara: eller, när det mycket Year, och stora Snö-fall ärö.

Fogel fängas här, dels med Skjutande, dels med Snarrer och Fällor. Sådane Fogel-tatsor brukas också, som, i Herr Präsidis utgivne Physiske och Oeconomiske Beskrifning, om Sacunda Häraders Norra Del, pag. 69, finnes Afticad.

Fisken/

Som här fängas, är af åtskillig Art och storlek. 29. särstilige Species kunde härifrån uppnåmnas. Gjäddor finnes ofta, til 12 Lispids Wigt. Lata, til 15 à 18 M:kr. Gjöls, af 1 Lispid. Och Åhl, af 9 à 10 Meters Wigt.

Salmo Lavaretus, finnes i stora Cumä Afwen; fällan i Läjma Å. Denne Fisk har i forna tider, och än för 20 à 30 år tilbaka, blifvit i myckenhet fängad med Net, i denna Sokn: men nu mera fås nog litet, och fällan. Siken väger gemenligen, 3 à 4 Meter.

Salmo Albus, Fenn. Muiku, finnes i Sárijártswi Jnsjö, och ses sällan i Lájma Å. Denna fångas ofta i Sárijártwi, i Juli Månad, omnigt: men andra tider intet.

Salmo Thymallus, Svet. Hatt, Fenn. Sarju, Sámeensjukta, fångas sällan i stora Álswen: är af 2 til 3 Meters längd.

Cyprinus Apion, Fenn. Scipi, finnes i stora Álswen och Lájma Å: men fångas sällan. Denna Fisk har hårtils hår varit okänd, in til des Herr Probsten IDMAN, efter Herr ARTEDH Ichthyologie, fritt tillfälle att examinera den samma.

Cyprinus Grissagine, Fenn. Tuupa. Denne Fisk har hår i Landet, af en det, väldigt blifvit kallad Karp. Herr Präses har, för i år sedan, haft tillfälle att examinera Fisken, och funnit, at han är Ståm; Den finnes i stora Álswen, och Ålarne: men fångas sällan. De största väga, 8 à 9 Meter.

Cyprinus, Fenn. Marolainen. Denne Fisk har man gjordt sig hopp om, at den skulle vara något förut ej bekant Species. Til des man fät tillfälle, att examinera flera individua deraf, utgivwär man henne nu endast för en Variation af Wimba. Drämmen si: man af dessa hårtils haft tillfälle, att examinera; uppå dem har man funnit följande khånnemärken:

Iris oculorum flava.

Cauda & pinna rufescentes.

Ossicul. membr. branchiosweg.

Pinna Dorsalis radiis - - - 3.

- - Pectoral. - - - 10.

- - Ventr. - - - 13 à 14.

- - Ani - - - 8.

- - Caudæ - - - 24.

- - Caudæ - - - 25.

Herr Probsten IDMAN, som årwen fätt tillfälle, att examinera några st. af dessa Fiskar; han har i alt funnit den li-

fa

ka med det, som förommålt är. Numerus radiorum in Pinnis, som af Ichthyologerne äro antagne, til det förmästa khånnemärke i detta genere, til at stilja Species, är, efter desh upgjif dock något olika: så förmenar han sig räknadt, i

Pinna Dorsali	- -	radios	- -	11 à 12.
- - Pectorali	- -	-	-	16, 17.
- - Ventrali	- -	-	-	9.
- - Ani	- -	-	-	22, 26.
- - Caudæ	- -	-	-	22.

Denne Fisk fångas, så i Cumå Álswen, som i Jnsjöarne och Ålarne härsidder. Den är til utvärtes skapnad, mera lik en liten Staren-Panta, än Wimba. Radii 40, in Pinna Ani, som hos Marolainen alltid saknas, förbjudda dock, at hålla henne för en Cyprinus Ballerus. Cyprinus Björkna eller Farenus, kan, i anseende til Numerum Radiorum in Pinnis, som och andra omständigheter, denna Fisk icke heller vara; Emellan Wimba och Cyprinus Bramha, synes den vara en mellansort.

Cyprinus Apion, Mudd; kallas här på Finska: Palkotaka; Finnes, i stora Álswen och Lájma Å: dock ej synnerligen ymnigt.

Den fångas, efter Herr Probsten IDMANS berättelse, i stora Álswen, ånstrynt nog sällan, med Drag och Brok, en grof Fisk, något väl lik Ståm och Asp: men däruti olik, at den har Maxillas dentatas, såsom Abboren och Gjösen; skal ålsvens hårda groft och mycket glest liggande fjäll. På många år, har man här nu ej fångat denna Fisk: den är sällsynt och rar.

Sisterij, tyckes hafva varit et af de allmäntaste Nåting-fång i detta Land, i äldre tider; Af Swittis-boer har Fiske blifvit idkadt, så väl i Jnsjöar, som i Salt-sjön och Hafvet, där de ock lemnat namn af denna Handtering, at en

F 3

Sjärd,

Hjärd, hvilken varit deras enkylta Fiske-watn, vch än kals: Hittis-bo Hjärd.

Efter en hårstädés ryktbar fräsfagen, förmenes, at Swittis-boet haft sina Fiske-lägen åfven i Italis Sötn. Enligit, Lagman HENRICH CLAUSSONS Dom af År 1455, och, en Hårdads Dom af År 1477, hafwa de ock ägt rätt at fiska i Pyhäjärvwi och Lolahärvwi Sjöar, belägne, den fjörra i Säkyld, och den sednare i Ultmarken emellan Swittis, Cu-må och Ullsby Sötnar. Så mycket är det nu nedlagt och försommrat, dels, af orsak at Ullmogen vid Åkerbruk och Boskaps-stjörselen, såsom särkare lönande, funnit båst sin räkning: dels ock, at Folkbri-sjen hindradt dem, at fiska på en gång dessa särskilte Närings-gar, med tillbörlig drist och förmön.

Cauwazha Capell-Boer hafva, intil 50 år sedan, idkadt frägit Fiskeri i Särijärvwi och Purijärvwi In-sjöar: men under samma tid, har åfven altid brist på fyoda warit hos dem allmän; Nu mera, sedan de lemnat Fiskeriet, och med sif sjött Åkerbruket, åro de välmående: betala sina Ullsylder, och hafva tillräckelig Brödföda.

Sambu-och Reikiö-boerne hafva tillsvorene, intil 20 å 30 år sedan, med båtnad Fiskat Sik, i den, dem nära förbi styr-kande stora Cumä Alswen. Sedan bemälte Fisks upstigan-de, förmödelst många och långt utbygda Fiske-vårken, i Ullsby och Cumä Sötnar, samt, igenom Wattudragens upgrundan-de, vid Utfallset i Saltfjön, blifvit hindrad, hafva de dock, til före delen, nu mera nedlagt detta Näringsfång: såsom ej lönande mida och fästnad.

Reikiö-boerne hafva likväl än twanne Mötter i gång, vid Reizå och Sellila Byar.

När den omnämnde upgrundningen, vid Cumä Alss Utfall til Hafvet, fördom flitigt blifvit upprånsad af hela Ullmogen, som både i Swittis och de Öfre Sötnarne bodt, vid öfwan-

ofvannämnde Cumä Alss, har medan vid Fisklandet i den samma, blifvit årsatt och rundeligare än nu; Skulle Bos-fsen, under Lekortiden ej si mycket fängas, då många Mil-lioner lfif derigenom mårdslojt utödes, kunde Fiske-fånget, med tiden, i denna Alss ock blifiva indrägtigare, än denne tiden.

Allmånnaste Fiske-redskapen hårstädés, åro Sikt-toten, Glöd-toten, som kallas på Finnka, Selkä-tuotta; med denna fiskas på Djupet. Spiller-tot brukas åfven, af nås-gra; Wada, Strand-tot, har hvor Bonde: och, som denne brukas mycket tät, utödes därmed måsta Fissen. En försiktig Politie födrar, at sådane borde vara aldeles förbuda-ne: så åro i Frankrike vid Nivernois, alt Ljustrande in-ställdt; La ligne dormante, Lång-Ref: L' Epervier, Raste-tot: L' Echiquier, Wada: Tremail composse de trois rangs de mailles, eller Tåt med tredubbla Mastor. Grim-Tåt: Cliquet, med Glöde, som krämmer Fissen; Dese åro alle af denna försiktiga Regering, ifrån Fiske-redskapen utdömdt.

Köfjor, Cazor, Väjerdor, Tåt, af flere slag: Ständ-krokat, Väl-krokat, samt Lång-Ref, åro desutom här ock Fiske-redskap.

Gjäddan, taget hälst på Drag, Slant, och Krokat, samma tid i Månan hon Levt: och mästendels altid efter längt varigt Rågu.

Brogren, Leker bland. Zusvor, åfven sà Iden; Dese sednare åro ganska sfragge. Små Tors, som Stäpp-nåkar, fängas med Tåt i Cauwazha Capell-Gåld. Vid Reikiö Capell, uti Ärzå Särh, är wid Stranden et hål, eller sà kallad. Jätte-gryta, på Finnka Pata, uti Vårget, som af Strömmen öfverflödas: däruti fängas ibland, blott med en liten Fiske-håf, Faren, som här Finnarna kalla Tiura. 1756, var fånget i några Beckors tid, sà ansenligt, at med en Fiske-håf, utur denne Grop uppförtes, 4 Tunnor Fisk om da-gen.

Om Inbyggarena; deras Mat, Dryck, Diaet, Hemfeder och Sjukdomar.

Inbyggarena, är endast Finnska Språket mäktige. Ut Jättar och Resar här fördom hast Boningar: til en sådan tanke, synes §. 2. väl gifwa någon anledning; Man anser billigt för vägamt, att wilja sätta i twisvelsmål, det icke Finland, åfven fördom ågt sina Gigantes: men, så tyckes dock en här bekant fråsägen än gifwa större skjäl til at tro, at denne omförmålte Jättar och Resar som bodt i Pyöllön-wuori, varit sannolikare Misshådare, än Resar. Til at låta Missgjärningar och Brått komma i glömska och under hävd, är sågen, att Folk, i Bårds-kunstor och Grätor, sig här i Skogarne dölgdt och uppehållit; Och, som våre Åldste Lagar, ej annorlunda än i Romerska och Saxiska Lagarne åfven finnes utnämndt, gifwa anledning at tro, det Missgjärningar blifvit ibland begrepne under Hävd, tyckes denna mening nog vara sannolik.

Holkets Lefnad i Mat och Dryck, är här i Söknen, hvarken osvigg, eller fattig. Maten består i godt Råg-bröd, Bjött, salt Strömming, Sik, Lax, Mjölk, Ost, och Smör; Härskt och gammalt Bjött, anses för en Delice: som det dock nog är osundt, fortjenar detta rättselse. Drickat, i hvardags-Lag, är Mjöl-Spisöhl; Til Högtider, är de försedde med Öhl: och måst öfver hela Sömmaren, med Swag-drücka.

Dieten vid Spisningen, är något widlifig; De åta, 5 gånger om dagen. Klockan 5, om Morgonen: kl. 9, kl. 12; Kl. 4, och kl. 9, om Aftonen. Äro bittida uppe om Mornarne;

ge: måst kl. 3; Taga hvila kl. 10 om Qvällen. Under dies betet finnes de idoga och trefne.

Inbyggarenas Klädnad, var i äldre tider endast beskrift i Hem-wäsnader; Förmötingen i Heldags-drägt, beskrift nu af Bläden, Cattuner, Siden, Satin. Mansfoten bruks, til en del, färgade Wallmars-Wästar. I hvardags-Lag, utgjor Alle-wäf, Blaggarn, groft Lärf och Fär-skinn, måsta Kläderne. 1867 Dal. Koppmt, eller, 105 Dal. på Väsen, som den Witte, och i Oeconomiska Wetenskaper hystre, Herr Directeuren EPHR. OTTO RUNNEBERG, bewist, efter nogaste förtelning åtgå, för Et Mantal i Österbott och Laibela, kan altid åfven til det ringaste anses, för en Bondes egen Förtäring och Förmöting, med deh Barn och Husfolk, uppå et Helt Mantal i denne Söknen.

Öfeder i Solnen, är här som aunarstädes; rmo Bråminwets missbruk: hvilket ock ej ringa blifvit undersökt, af en så kallad årlig Bråmins-säd, af ic à 20 Kappar, som en Bonde-dräng, af sin Husbonde här, tycker sig haftva lika rättighet at utpäcka, som helsvwa Lönen. 2:do Omätteligt Badande: så med spåda Barn, som gammalt Holt. 3:to En allmän sed hos Allmogen, at påstå all Barn-Christning i Byrktjan, om Winter-hölden wore huru sträng och skarp, som håldst. Detta är väl mycket enligt Kyrko-Lagen: men, med all billig akning och wördnad för den samma, undersöp man dock anmärka, detta vara skadeligt och åfventyrligt, för myss-födda spåda Barn, och deras Hälsa. 4:to Uppighet i Gjästabod. Det som öker Gjästernas antal, på Allmogens Samqväm och Gillen, är, at de räkna sin Slägt läng-wäga; Et Bröllop afloper sällan med mindre, än, at Bonden har wer 60, 80, eller 100:de Personer Budna Gjäster, hvilka, i 4 à 5 dagar, med all öfversködighet hägnas: besynnerligen i Dryck.

Vid Bröllop är desutom, den plågsed, at Bruden tills delar

delar en och hvor af Gjästerne, Brude-gåfwo: De bestå, i 4 à 5 Alnar Lärft och et par Strumper: hvaremot Gjästerne hедра åter henne, med Gemfjärker i Penningar; Bruden kan väl härigenom få sig en siken Handpenting, churu Gåfwo:ne fällan eller aldrig blifva efter wårdet betalte: men Brudens Förvildrar, måste vidkänna derföre dock nog dryga om Västningar: Honderne kalla sina Dötrar därföre och gemenligen, Talon-håwittåjat: det är, Hemmans-ödare. Detta kan, til någon del åga grund: m. obenäknadt, den affäknad Bonde har i sitt Hemmansbruks igenom Dötrarnas egna Syster, hvilka, alt ifrån 10 års Ålder, måst arbeta bort för egen rikning, at förfässa sig. Brud-gåfwo: su blifver och en Döters bortgiste honem nog drygt, igenom denne plågsed, emedan då åtgår ofta, til det minsta.

350. Alnar Lärft, à 1 Dal. 350.
70 par Strumper, à 1 Dal. 16 Kr. 105.
Käst för 70 Personer, til det ringaste i 3 Dagar, 240.
Röppant. Dal. 695.

När således en Bonde, bort af en mindre nödig och nyttig plågsed, utom hvad i Kläder och Dotterns Hemfolgd, uppgår, nödgas sätta til vid hvor Dotters Bröllop, 6 à 700 ds. Dal. Röppant: och ofta längt öfver; så kan ej annat hånda, än at han härav säkert, mera blifver fattig än rikt.

Sjukdomar, som måst försörjas här i Sotnen, de åro, 1:mo Febrar: mera Hetsiga än Kalla.

2:do Inflammationer, med och utan Utslag; Allmogen anser ofta denne, för en smitta af Bostaps-Påst.

3:to Häll och Styng.

4:to Sulnader, eller Cachexia och Wattus-sot; på Finsta, Ajo-tauti.

5:to Malum Hypochondriacum, eller Mjält-sjuka; af Allmogen sällad. Sydämnen-eller: Siu-tauti.

6:to Lung-

Gro Lung-sot; på Finsta, Sultu.

7:to Epilepsie; Fenn. Langewainen-tauti, eller Mene-skewdinen-tauti.

De 3 första, torde försakas måst af Bråmvin och vör somat tätt Badande, hos Allmogen. Sulnader och Wattus-sot, lever hämta anledningar til sin närvato deraf, at de skjäla Byar ligga mycket lågländt i detta Soten, och på fugtiga skallen, samt, at Inbyggarenas taga sitt Matn måst af ker- och Gottje-botniga Sjöar, älvar och Brunmar. Denna Sjukdom försörjes hälst, hos Folk, som ej är i starkt och ständigt Arbete.

Gallande Soten, röijer sig ofta hos Barn, än fullvuxna Hjärt; kan hafta hos de förra, åtskilliga och til en del än obekanta orsaker. Ofta är rönt, at denna Sjukdom hos dem, försakas af Maskar: och af dese är du hos de fläste, Lambreici mera allmänna, än Ascarides.

S. 12.

Om Inbyggarens Slögder, Husbyggnader och Handel.

Aker-tedskaperne, som åro nämnda uti §. 8. om Åkerbruket; Åkerdon, så til Winter-som Sommar-tarwo:; Husbonaden, Gårds-tedskapen, Kätil och andra Wärktug, som vid Hushåll behöfves: dese gjöres måstadeelen, af Allmogen helsewa.

Kalt brännas här, allenast af 2:ne By-lag: men Tegel släs af hvor Bonde, til egit Husbehof. På en kant i Tawatza Capell, gjöres Båtar til affalu, för hela Sotnens behof. För 10 à 12 år tilbaka, Slögdares här åfwen, til qvantice, utaf de här i Finland su kallade Bark-släddor. De såldes uppå allmänna Marknader, til 2 à 4 Dal. stycket;

§ 2

Och,

Öh, som en så ringa betalaing ej lönre mödan, hafwa de nu mera öfvergifvit sikt Sniekrande, och winlagt sig om Åker-bruk, Aug och Vostaps-fjörselen, som bättre bar sig, och füder sin Man.

Quinno-sysslorne, Sommaridet, åro nästan lika med Manfolkeis; Bansta fällan brukas de dock til Åker-plogning: utan, mera tillkommer dem, såsom en Ensat, at grävva up Diken uti Åker-gården. Wintertiden sitta de mest ständigt i Hus, samt Spinna och Wäfva; hvaruti de åro tåmmeligen härliga.

I Smör-tilredningen, åro Bonde-Qwinfolken neg kunnige: men, i Ost-tilwoärtningen icke sät förfarne. Fru Probstinan TACKOU, en född CATHARINA MORIN, förtjendr et utmärkt hedersligt Minne för det, i synnerhet i Pungalatio, och äfven tit en del här i Esknen, hon införde och fortoplantadt kunskapen, om en rätt Ost-tilwoärtning. Alands-Ost, har sitt goda ráude: och täflar ofta med mången Parmesan, om företädet; Ester Fru Probstinans uppgift och Beskrifning, kan den göras dock ännu bättre.

At af en liten mångd Mjölk, tilwoärka Ost, är icke lämpeligt eller osäta lyckeligt. Mjölk bör samlas, åtminstone til 15 à 18 Kannor: härav kan man sedan vara försäkrad, om en 9 à 10 Mjökers god Ost.

Mjölkens uppvärme, at den blifver ljum-wärm: och derpå inklägges strax Löpet.

Löpe, som tages af Fist - och Gjödd-Magor, har man funnit vara sämre, än den, som tages af en väl gjödd Kalf. Ju mera Kalfwen blifvit född med Mjölk, des bättre är Löpet; 2 Timmar innan Kalfwen slägtas, bör den få dricka Mjölk: den innehåller sedan des bättre och vinnigare Löpe, samt består Löpet endast, af en Ystad Mjölk i Kalf-magen.

Ost-löpet tages ifrån Kalf-magen, fällas i rent kallt Watn; Watnet ombytes flere resor, til des Löpet blifver väl rent:

rent: det inklägges härpå, i en Hinna eller Blåsa; Litet Mjölk, Salt och risiven Ost, inblandas: och förvoras således, til förfallande behof.

Innan Löpet sättes i Mjölkens, bör det haft Dagn före ut ställas uti rent Watn, til uplösning.

Kärillet, hvaruti Mjölkens kokas til Ystning, bör vara öfvertäckt.

Sedan Mjölkens första gången Ystadt sig, hrispas den sänder med en Hwisp: och härpå ställes til ny Ystning.

Osten öses härpå up i sjelfva Formen, eller i et Söll, och, med uppvärmd Ost-wäsla tilmakas. Södsta tilmakningen sker med kallt Watn.

Salt lägges altid på yttre sidor om Ost: men aldrig in-uti.

Osten bör ej torkas i Sol-sjen, utan i Skugga: ju längsammare, des bättre.

Förän efter et år, hafwer Ostet icke sin rätta angemäma smak.

Hus-bygnaden är nog öfverkodig. Wid Gården finnes en Bak-stuga; hos en del desutom, åfven en Främmands-stuga. Et Pörte, däruti de sjelfve bo; Dessa åro neg osnygga, häldst de än bruka Rök-ugnar i dem. En del hafwa dock, i dessa dren bärjat bruка, rätt artiga Kakel-ugnar i sina Pörten, som åro inrättade med Kak-spis. De samma kunnå åfven nyttjas til Bak-ugn och Bad-ugnar: samt behålla dess utan längt längre tid Wärtman, än andra Ugnar; Rök-ugnen är Wälder in-uti sjelfva Muren, och syd ovan till med små Stenar: hvaraf Wärtman uti den, längre biehdalles. Desutom finnes af Bognad, En Källare: En Bad-stuga: 6 Bodar, ofta med Loft eller Öfwer-brygnad: En Brunn: 3 à 4 Lider: Et Stall: 2 à 3 Få-hus: Et Färhus: Et Swinhus: 3 Foder-lador; 2, 3 à 4 Rierader; samt Hö-lader, 30, 40 à 50 stycken.

Ell Handel, och Landtmanna-wakteenes affärtning,
är denne Sökn väl belägen. När Cumæ Alf framdeles war
der Navigabel, främjas begrundligheten med denne Sökn
Produceters affalu ännu mängfaldt mera.

Ifrån Åbo Stapelstad, är Swittis Sökn affägen, 8
å 10 Mil; Ifrån Gjöstaderne, Björneborg 6: Raumo 7½;
och Nystad, 10 Mil.

I Lautaskylå eller Flotta-byn, är, för några tider til
baka, af Höga Wederbrände, en Bjöping - eller Up - stad
föreslagen; Orten belägenhet tyckes nog Gjonna en så Würdig
Inrättning.

Landtmanna-Export, til Affalu och Handel, är hår
ätskillige. Af Skogen kan ingen ting särdeles affärtas: un-
dantagandes, hvad af Masteträd och Bjelkar, något litet is-
bland föryträdes. Efterföljande Forteckning utvisar, med hvil-
ka Versedlar Bonden hufwudsakeligen drifver sin Handel, och
huru mycket af hvart slag, ifrån Et Mantal eller Et Hels
gårds- Hemman, årligen kan affärtas:

Spanmål.

Någ, 20 Tunnor: dels malen til Mjölk, à 18 Dal.	
för Tunnan	360.
Malt, 4 Tunnor, à 18 Dal.	72.
Hafre- gryn, en half Tunna	21.
Hafra, 2 Tunnor, à 12 Dal.	24.
Ärter, en half Tunna	9.
Hvete, 5 Kappar	6.

Bostap.

Ore, 1 st. à	60.
2 Kor eller Ung- nöt, à 30 Dal.	60.
Vockar eller Gjetter, 2 st. à 8 Dal.	16.
Fär, 2 st. à 4 Dal.	8.

Victua-

Victualier.

Smör, 4 Eis:pd,	à 12 Dal.	48.
Fläsf, 6 Sidor,	à 12 Dal.	72.

Wäfnad och Spännader.

Corn, 1 Eis:pd,	à	40.
Ölle-wäf, 10 Aln.	"	12.
Lärft, 25 Aln.	"	25.

Diverse Producter.

Sädane åtro Ryor, som ofta säljs à	36 Dal. st.
Kårgade Säser, à 2 Dal. 16 Dr. Aln.	Blaggarns- Wäf och något litet Nässver, som föryträds til Städere- ne, och här utjöres endast, til
	70.
	903.

Alla desse Versedlar, försäljes dels i de förenamnde Städ-
erne, dels och uppå den Marknad, som årligen i Söknen håll-
sas den 8. September, uti Bäckialästi By.

Om Folkrifheten och Befolkningen.

Folkrifheten i Söken, därom kan man efter Kyrko-
böckem, för hvar år tilbaka, haftva tämmelig kunskap;
Så år af dem: at inse, at, ifrån År 1685, til och med
1750, har här i Söken blifvit föddes: Man-kön 2775 Personer,
Qvin-kön 2869; Åsgängen igenom Döden, under samma tid
på Folk, bestiger sig til 2010 Personer Man-kön, och 2488 Per-
soner Qvin-kön; fölgakteligen haftver tilvaröten af Folk varit
hierstades, under hela dese 65 åren endast, 765 Personer Man-
kön, och 81 Qvin-kön; tilsammans, 1576 Människor.

At Befolknungen under en så lång tid varit så ringa,
dertil

Dertil har varit åtskillige orsaker. 1710 Års Pest, den har här i Söken, både efter det fräsiggen och Häxda-handlingar utmärkt, ej försakadt någon afgang på Folk; 1697 Års Hunger-år har måst utödt Folket: dels derigenom, at det gifvit anledning til utvittningar: dels ocf, at Folket af Hunger blifvit döde. I Kyrkjos-boken är uptecknadt, at År 1697, måst af Hunger dödt och förmåttadt, 666 Personer af Söknens egne Invandrare, och 174 Utsökne Människor; tillsammans, 840 Personer. 2:do De andra 3:e Hunger-åren, (S. 5.) harfrå väl ej varit så bedräfveliga; som Invånarena dock i anseende til dem, äfven varit föranlätne att gripa til onaturlig Spis, sasom Mißne, Stamp och Bark, har det mycket gifvit anledning til sjuklighet, och understödt afgangen på Folk. 3:to Det långvariga Kriget, ifrån 1713 till 1721, har blottadt Söken på Folk. 1719, har efter Annämnning i Kyrkjos-boken, ifrån denne Söken blifvit med väld bortförde, 90 Mans- och 12 Qwinns-personer, til Ryssland. 4:to I Setsig Feber och Rödsot, har Åren 1740, 1742 och 1743, mycket Folk dött.

I sednare tider, har Folgets tilväxt nu mera varit amänsligare, än förr. Nårlagde Tabell-Wärkets Utdrag utvisar detta.

Årtal.	Födde.		Döde.		Befolkningen.	
	Mankön.	Qwinkön.	Mankön.	Qwinkön.	Mankön.	Qwinkön.
1749.	47.	50.	23.	38.	24.	12.
1750.	52.	51.	47.	53.	5.	0.
1751.	48.	55.	26.	25.	22.	30.
1752.	45.	60.	37.	37.	8.	23.
1753.	69.	72.	22.	29.	47.	53.
1754.	68.	75.	56.	64.	12.	11.
1755.	53.	58.	52.	62.	1.	0.
1756.	73.	75.	35.	65.	37.	10.
1757.	59.	59.	24.	43.	35.	16.
1758.	70.	77.	33.	38.	37.	19.
	584.	609.	355.	414.	228.	174.

Af

Af alt detta stönjes altså, at uppå de sednare 10 åren, har i Hwittis Sökn tillsammans blifvit Födde, 1193 Personer: och döde under samma tid, 809. Folkstammen har fölgakteligen under dese 10 År, sedan för 1750 och 1755, 8 Personer blifvit afdragne, hvilka öfver de Föddas antal, det Året med Döden afslut, blifvit ökt med 384 Människor. Besynnerligt och märkvärdigt är det, at under samma tid, 25 Personer Qwin-kön mera blifvit Födde, än Man-kön: Dödligheten hos de förra har dock varit större, så at, fast under 10 Års tid 25 Qwin-kön mera blifvit Födde, har Befolkningen af Man-kön, i anseende til Folkstammons tilväxt, icke des mindre efter manligheten dock blifvit större: och finnes af Man-kön, til 54 Personer vara mera tilökt, än Qwin-kön.

Antalet af hela Folkstammen är nu i Hwittis Sökn, 3295 Människor.

Af verkeligt Tjenste-folk, och Allmogens Barn övar 15 År, finnes i denne Sökn 859; Af Gjärnings-män, Knekte-husflur, och Arbetsfördes Innehyses-hjon, 272 Personer: så at den Arbetaende Folkhopens antal blifver 1131 Hjon. Antal af Ständspersoner, Älderstegne, Bräcklige och Barn, utgjör et antal af 1788 Människor; fölgakteligen harfrå hvar Arbetsförd Person at Arbeta Bröd i Munnen, för nästan mera än en Person som icke Arbetar.

Svad Folgets Frugtsambet angår, förhåller den sig efter de Wigdas antal, och deras Afsvärsambet. De Annämnningar man haft tillfälle att gjöra i Hwittis, sasom en Uppötns Tabell-Wärk: och Kärpo Utsjärs-sökn: samt Clummis, Pargas och Rimitto, sasom Instjärs-söknars Tabell-Wärk, finner man, at i fall et medeltal för dese Söknar antages, på Födde och Wigde i de sednare 10 Års tid, så förhålla sig

De Födde,	til de Wigde.
Hwittis, som 163.	" " 41.
Kärpo, " 194.	" " 42.
	5 Pargas,

I Pargas,	:	129.	:	:	37.
I Nummis,	:	96.	:	:	26.
I Rimitto,	:	59.	:	:	17.

Fölgakteligen synes, i anseende til Afsvässamheten i Swittis, belöpa sig vid paß 4 Barn på Hjone-laget, i 10 Års tid: samt i Kärpo något deröfver; men i de öfsta Söknarne, under lika tid, endast 3 Barn på Hjone-laget.

Sörhållandet af Dödligheten, så härstadies, som i anseende til förenämnde Skjär-söknar, den är, (om man antager et medel-tal på Folk-Nummeren och de Döde, på sednare 10 Års tid i denne Orter,) på sätt som foljer:

	Döde,	til Folk-Nummeren.
I Swittis,	:	96.
Kärpo,	:	62.
Pargas,	:	84.
Nummis,	:	37.
Rimitto,	:	63.

Hvaraf följer altså, at i Swittis, Pargas och Nummis, där vid paß innom 10 Års tid hvar 4:e Människa, eller årligen hvar 40:e Person. I Kärpo är Dödligheten minst: och där hår ungefärligen innom 10 År, hvar 6:e, eller årligen hvar 60:e Människa. I Rimitto Sökn besönnes Dödligheten störst: så at innom 10 År hår med Döden afgå, hvar annan, eller årligen hvar 20:e Människa; fölgakteligen har i denne Tjärs-sökn Dödligheten måst varit uppå de sednare 10 Åren, ifrån 1749, til och med 1758, större, än i de första Grader, så hos os som på Utrikes Orter. Märk wärdigt är det, at i Kärpo Sökn, som ligger längst ut i Hafvet, utställt för Blist, Stormar, och Hafvets Tunnor, är både Frugtbarheten störst, och Dödligheten åtven den minsta; Men Rimitto, som är en Tjärs-sökn, uppföld med

Grun-

Grunda, Uppländade, Gyttige Innvilar, och hwarest igencm årlig. Hwah-stjärning til Boskaps-feder, en myckenhet Vegetabilier til Potrefaction främjes, samt, hwarest Hafss- och Lands-luftens tråffa möte, är Dödligheten, störst; Orten är sukklig och osund för deß Inbyggare.

§. 14.

Politiske Innrättningsar.

En del af denne åro redan omnämnde uti föregående S. 1, §. 4. och 11. De som ånnu hår komma at omförmålas, åro följande:

Barna-underwijssingen förråttes, til en del af Klockaren, dels ock af annat Folk, som kunna väl läsa i Bok.

Sokne-fattige-Innrättningen är den, at Söknen är indeltd i vissa Rotar, mäst 4 Mantal om en Fattig-rota. Ifrån Kyrkan utlemnas årligen af Fattig-pengar, til gemensam utdelning åt de Fattige, 300:de Dal. Kopp:mt. Af de Fattigas Besparnings-medel finnes desutom i Kyrkan, 1000:de Dal. Kopp:mt, såsom en orubbad Fond, som emot Interesse utlemnas, och tilgripes hvaraf icke något, förän vid svåra Mishårt-år, och när dyr tid infaller i Landet, då jámte de omnämnde vanlige Fattige-penningar af denne Fond, Söknens Fattige hugnas med nödigt och runderligt understöd. Emellan 50 à 60 Fattige och Ullingar, underhålls på detta sättet nu hederligen och väl, i denne Sökn.

Med Tjenste-folk är hår väl som annorstades, den stada ga, som Lagen innehåller; En mindre warsam uppsigt hos wederbörande, öfver Inhysningar, öker dock föreutan annat mycket, bristen på nödigt Tjenste-folk. Efter Herr Probsten IDMANS uppsigt finnes nu i Söknen, frista-Arbeitsföre Inhysningar, 22 Man-kon och 68 Qwin-kon; samt, 38 Man- och 136 Qwin-kon,

§ 2

Lön, af hvilka största delen är kunde Arbeta för Föda och Kläder. Detta tyckes framdeles förtjena så mycket mera alswarsam uppsigt, som af S. 13. är att inse, at i hela denna Söknен ej finnes mera af Allmogens Barn och verkeligt Tjenstefolk, öfver icke sär, än 859 Personer. Och, som Söknen består af 122 och 2/3 dels Mantal, belöper sig af dessa på hvarmt Mantal, 6 à 7 Arbetsföre Personer. Ju större antal Bonden äger af Arbetsföre Barn, på des fastare grunder fotor sig deß walmåga.

Tjenstefolket är mycket dyrlegdt; Allmogen är, i anseende til Folkbristen, dock at ursäkta, om den i Arbetsfolks belöning öfver Lag röijer någon fruktostighet. En väl Arbetsföre Dräng gifves näst efter plägded i årlig Städsel, i Riksdaler eller 2 specie Dubbla Caroliner: 1 st. Wallmarsskäck, eller veremot svarande annan Klädesversedel; 2 par Skor, 1 par Pjxor, 5 Alnar Lärft, 6 Alnar Blaggarns-Wäf; 2 M:ker Ull: 15 à 20 Kappar s: fallad Brämvins-Säd: Korn- och Linland, till 6 à 8 Kappars Utsåde: 24 Dal. Kopp:mt i Lön; fria Krono-utskylader: samt 3 à 4 Weckors Tjenstefrihet om Året, och Mat under samma tid: s: at en fullvuxen Drängs Städsel och Lön hos en Bonde årligen, till det ringaste bestiger sig til 100:de Dal. Kopp:mt.

I hela Söknen finnes 23 Rusthåld, som hvarje utgjöra en Ryttare; 97 och 2/3 dels Mantal är Introtade, at Utrusta si Säldater; Hvar 14:de af Mankönen är altså i Krigstjens, eller, hvar 9:de Person af Manbare Karlar. De Legas af sina Notar, efter det de blifiva Vacante; Den invrättning som är uti Österbott, hwarefter Legan utgjöres af Äldsta Notan, tyckes vara längt naturligare, begvämligare och lindrigare, än denne. By-ordningen är här ännu icke allmånt wedertagen.

Brand-stoden årläggas efter Mantal; Den bestiger sig ofta til 80 Dal. Kopp:mt på Mantalen. Orsaken til de många Eidsvådor, är, näst Tjenstefolks vårdslösa-umgående med Eld, illa-bygde Rijseugnar.

Salt-

Saltpetter-sjudecie-Indelning, är i denne Söknen ännu ej invrättad; I detta är skal det dock seje åtven hår, s: som härmad i några andra Söknar af Björneborgs Län, redan blifvit af Herr Präses, til Publici formen gjord en berömlig början, efter Höglöf. Kongl. Krigs-Collegii Författning och Förordnande. I Rukonharia och Karhiniemi Byar, har för någon tid sedan föjet prof-Sjudningar, som varit nog indräftigte. Söknens Lågländta läge på Lärgrund, tyckes dock ej lämpa alt för många tillsfällen til Saltpetter-Sjudning, i denna Sökn.

Den, af Regements-Commissarien Herr JACOB FÄRSKÅL, här invrättade Saltpetter-Ladan, består af 80 Alnars längd och 16 Alnars bredd; samt lärer inman kärt, däruti anställas prof-Sjudningar.

Af rörliga Mechaniska Wärt, är hår i Söknen en mang-Bladig Säg-Qwarn, för några år sedan anlagd, af nu varande Probsten Herr Nils IDMAN; Bråderna hår-utaf förlas ned til Björneborg, och sedan vidare til Stapels-täderne. Den samma går, öfver hela Året.

Mattu-Qwarnar eller Sqwaltor finnes, 13 til antalet i Söknen; en del gå öfver hela Året; en del, blott Höst och Vår; De bästa af dem, Mala 6 à 7 Tunnor om Dugnet.

Af Wäder-Qwarnar finnes en enda, anlagd vid Lieutenantens Boställe i Karhiniemi, til Husbehof, af Capitainen Herr JOHAN ODERT GRIPENBERG.

Difälle för Pappers-Brut som och Oljo-Stamp, wo-re hår gansta fördelaktigt uti Ålehå Gårfs; Den hyser mycket rent och klart Watn: är belägen in vid stora Landsvägen: och endast afslagen ifrån Tyfvis Marknads-plats, Pawila, i Mil: och, ifrån denna Söknens Marknads-plats, Råktakässi, i och 2/3 dels Mil; hvarika Uphandlings-Orter wore nog begvämliga, at försé desse förenämnde Wärt med Rudimaterie.

Herrkantiga Kappar brukar Allmogen, at Måta med: som och dels, mång-åriga Trä-becknā; dels och af de Nyare, med långa Skäf, som gemenligen färdige och frönte köpes is från Åbo, til Virtualie- och andra Produkters Wågning.

Et Sökne-Magazin eller Förråds-hus, blef här 1726 upprättadt, efter en Kongl. Commissions påtakande. Denne anstalt har sedermēr rönnit misstroende hos Allmogen, och, genom wederbörandes efterlätenhet förfallit, det Allmåna til första skada. Juriditionen härav, är dock så mycket mera nödig, som af §. 13. är at inse, Det igenom Misshårt och medelst brist på Föda, Besolningens härskades läggas försia hinsder i vägen. Et sidant Förråds-hus, borde til det minsta vara så rymligt, at deruti kunde uppläggas, 1:mo Utjådet för Söknē til hälften Åkeren, af 993 och ½:delas Tunmor Såd, 2:do 1 och ½ Tunna på hvar Person som finns i Söknē, til Föda, 4942 och ½ Tunna; tisommans, 9936 och ½:delas Tunna Såd, sem et sikt Sökne-Magazin borde bestå af.

Hvad Wågarne angår, så är de nog goda. De åro delte emellan Allmogen, efter Mantalen: och vid magt hållas årligen, af Et Mantal, til det minsta 120 Fannar Landswåg. Landswågen som går ifrån Österbotn, som och ifrån helswa Ryssland, genom Öfre Delen af Finland til Åbo, den löper miti igenom Söknē, där rimande Øar, strömmande Härssar, wackra Åkrar och Ångar, gifwa en Resande glada utsigter.

Ifrån Lautatylå By, går ifrån stora Landswågen en Afväg til Björneborgs Stad, och en annan til Pungalatio och Tawastehus Län. Sökne-wågarne åro mycket få, emedan Bvarne åro beldigne, måst alle, utmed dese förenamns de Landswågar. De åro ej allenast Rid-wågar, utan kan man och färdas på dem med Råttra, måst til hvar By. 35 st. Broar finnes i Söknē, som tisommans utgjöra 181 och ½ Fanns längd. Af dessa åro de största, Flotta-bron i Lautatylå

taktyla By, af 54 Fannars längd: och Bärklakäfki Bron, af 56 Fannar. Denne sednare är bygd på 6 Kistor: underhållas af flere Söknar; är sidst Wärderad til 3000de Dal. Koppm. Flotta-bron underhållas af Söknē hself, och det nu derifran afstilgde Pungalatio Pastorat. Bygges hvar 7de År altid Ny, och då hästar den efter en öfverenskom- melse, 80 Tunmor Såd: samt en Stäck af hvar Hemman, som til det ringaste, à 1 Dal. för hvar Timmer-stäck, gjör 361 Daler; och för 80 Tunmor Såd, à 18 Dal. Tunman, 1440 Daler; tisommans, 1801 Dal. Koppm, som denne Bro, hvar 7de År, hästar denne Sökn.

Påtgången blef först 1758, här, i November Månad, inrättad; Hela Söknē har deraf så mycket större beqvämlig- het, som Landswågen stryker miti igenom Söknē, längs ester deh längsta sträckning.

Sökne-Marknaden hålls årligen, den 8. September, på Bärklakäfki Gjästgivare-gård; Den har tilsörene städts på Kyrko-backen, men blef, på framledne Herr Prebsten Idmans begjärän och anförande, så väl för Kyrkians säkerhet af Eldsgåwāda, som andra olügheter, därifran, År 1738 flyttad, til Lautatylå By. 1747, flyttede med denne Marknad wi- dare flyttning, et litet stycke längre fram, til Bärklakäfki. På denna Marknad säljs af Allmogen, måst Beskap och Hästar: samt litet Smör, och andre slike Virtualier.

Sökne-Betjeningen består af en Länsman, en Sökne- strifvare, en Bro- och en Stall-fogde.

Denne sidste Sökne-Betjent, gjör mycket ringa nyttia: §. 10:de utmärker detta tydeligen; så ser man där, at af Hästar i Söknē, måst årligen faller Hef-djuret til bote, 24 och ½:delar: af Kör, 72 och ½:delar: af Orar, 83 och ½:delar: af Ung-nöt, 50 och ½:delar: af Kalfvar, 22 och ½:delar: af Får, 22 och ½ del: af Gjetter, 7 och ½:delar: af Swin, 10 och ½ del; At án närmare blifva öfvertygad om den stora skada, denne

Denne Sökn af Ros-djur, och i brist af kunnig och sticketig Jägerie-Betjening, måste årligen widkårnas, märder här nedanföre, i Penningar det utmärkt. Efter det i §. 10de förut bewist blifvit, falla Ros-djurens til Ros, måst årligen i denne Sökn:

Hästar,	30.	st.	à 60.	Dal. st.		1800.
Kör,	27.		30.			810.
Drar,	15.		48.			720.
Ung-nöt,	25.		20.			500.
Kalvvar,	25.		8.			200.
Får,	280.		5.			1400.
Gjetter,	325.		6.			1950.
Svin,	180.		6.			1080.
<hr/>						Summa 8460.

Til denne 8460 Daler, som för Creaturen, efter et utsatt neg ringa pris, sig belöper, bör ån tilliggas, den Söknens til last varande, enyttige Jägerie-Betjentens Löön, af 10 Dunnor Spannål om Året, som beräknadt, allenaft efter 18 Dal. för Dunnman utgjör 180 Daler; folgakteligen är årliga förlusten i denne Sökn, för en mindre lämpelig Polities åtgård med Rosdjurs utödande, 8640 Dal. Kopp:mt.

Söke-Handtväckare dro: 6 Smedar, 4 Skomakare, 4 Sträddare; i Linväfware.

§. 15.

Cameral-Inrätningar.

Så myttig upplysning til Cammar-Wärkets förbättring
være at formoda, om en redig och pålitelig Historie af
Cameral-Inrätningarne, ifrån deras ursprung och för-
ändringar, skulle vara at tilgå, så bellageligt är det, at nö-
dig

dig kunnssäp derom, nästan allmänt saknas. Säknaden härtafs, den är mera betydande, än en mindre uppmärksam estertankatde vid första påseendet summa det.

Äldsta tidernas Cameral-Förättningar, de hafwa grun-
dade sig endast på Bevilningar och påtagne Taxeringar.

Accisen, som af Cameralisterne bewisas vara den all-
männaste Utsylden, hos alla Nationer: den har härstadies och
varit af Landets Äldsta Gärder. För all Söd som blifvit
Uppalen, har så af Frälsen som andre Hemman, Qwarn-
tull blifvit ålagd. Igenom Beslut, af År 1625 och 1626,
har denne Rånta nu mera blifvit förwandlad, til de så kalla-
de Mantals-penningar, som af hvor Tjenstför Person be-
talas.

Jord-Råntan har i Äldre tider, efter särskilda grun-
der blifvit påsatt. Om Åkeren åfven här i början, såsom i
Sverige, varit fördelat i wijsa Pund-land, hwarefter 4
Tunne-land Åker-jord beräknades på Pundet, och dersöte ut-
gjordes 23 Dr. Silfw:mt Jord-Rånta, är obekant; Det
vet man endast, at efter Skatt-ören Jord-Råntan blifvit ut-
räknad: och har hvarat Skatt-öre blifvit ansett innehålla 24
Alnars bredd, i Åker-tegen. JOHAN OTTESONS Resning har
öfvergådt hela Björneborgs län och denne Sökn, så väl som
andre Orter i Finland: hvarigenom Nya Mantal och Ny
Skatt upkommit. Tillgången med denne Skattläggning har
bestådt deruti, at i hvar Sökn, denne Man ihopkalladt, sig
til biträde, några wijsa wälfrägdade, och om Söknens Ågor
och annan beskaffenhet kunnige Män, efter hvilkas upgifter
och dessas, samt hans gemensamma godtyckjo sederméra, hvarat
Hemman blifvit pålagt Nya Mantal och Ny Skatt. Den
Äldsta Jordes-boken, som i Hödingedömet Cammarwärks-
Handlingar förwares, är af År 1545. Såsom ingen allmän
Landtmätare-Resning har i denne Sökn eller Björneborgs
län stjedt, så hafwa Hemmanen därstades, icke heller öfver
ale

alt på lika sätt, eller i proportion af sina Ågor, så aldeles noga funnat Skattläggas; Dock finnes de vara Skattlagde efter den method, som wederbörande, efter omständigheterna, prövrat vara skäligast. Men i sonnerhet finnes, uppå reducerade Kungs-gårdar, och en hoper igenom reduction Kronan tilfallne Hemman, de så kallade Methodiska Skattläggningar vara förrättade; Och, enär det kommer dertil, at den nu uti Finland varande Geographiska Commission hinner til denna Ortens nogaste Åsmätning, så skal tiden utroisa, om denna Methodiska Skattläggning i siffriva Wärket svarar en mett sitt wälklingande Namn, eller icke.

Landtäugs-Råntan: Denne på-lades af Konung GUSTAV ADOLPH, och Beviljades af Ständerne, den 1 Julii, 1618. Förutan annat, består den i Persedlar af Ore, Får, Gås, Höns, Talg, Ägg och Halm, hvilka uträknade efter Krono-wärdet, och sammanlagde till Jordeboks-Råntan, utgjöra Et Helt Hemmans Rånta.

Bostaps-penningar; Denne hafiva uppkommit under Drottning MARGARETHAS tid. Förmedelst 1620 Års Riksdags-Beslut, blef fastställdt, at Prästen, Länsman, och Kyrkjones Germán i hvar Sockn, skulle uppteckna, alla deras som i Socknen bodde, Utsjäde, Hüstar, Bostap och andre Creatur; I grund hvaraf sedan årligen, hvar Skatte-eller Krona-Bonde, samt Torpare betalte.

Silfvo:mt.

För hvar Häst,		8 Dr.
Etd,		4 Dr.
Fåla öfver 3 År,		2 Dr.
Ore,		8 Dr.
Tjur,		6 Dr.
Qviga,		2 Dr.
Bock,		1½ Dr.
x.		

För

För hvar Tunne-lands Ågor eller Swedje-lands
Utsjäde, " " " 2 Dr. Silfvo:mt.

1642, stodde efter Ständernas öfverenskommelse, at, i Fållet för denne uppnämnde Bostaps-statten, skulle, i anseende til des besvärliga Uptekning, och det underslef dervid föreläpp, årligen utgjöras 2 Dal. Silfvo:mt. 1650, befinnes förftoning vara beviljad för Bostaps-stattens årläggande, til den derpå följande Riksdagen, då den åter blef införd. 1655, stodde Förordnande, at i Dal. Silfvo:mt af Frälzen, årtven i Bostaps-penningar skulle årläggas. Vid denne förftning, har til närvarande tid det förflyxit.

Hemman, med dryga och oproportionerliga Råntor; Af dem finnes, så här som annorstädes i Landet, nog många wedermålen. Ibland de förmåsta orsakerna härtill, lärer man få anse, rmo den omformåldre, på gisning och höft fattade, JOHAN OTTESONS Refning och vrichtiga Skattläggning. 2:do Den tiden Uttagorne på-lades, ej efter Hemmanens wärkliga godhet, utan efter et påsatt wärde, af Hel och Half Bondes Jord, hafiva Bönderne siffrive, at vara sätre för Utskrifningar i Krigstider, åtagit sig högre Skatt, än emot Hemmanens Ågor och tilhörigheter svara kan. 3:to En hoper af Adelens Gods och Frälzen, som af dem warit betungade med alt för dryga och oproportionerliga Råntor, redan förut, innan de igenom reduction tilfallit Kronan, af dem hafiva en del än behållit samma Rånta, som då. 4:to Alla Hemman, som fördem warit underslagne Kong JOHAN Den III:djes Stall-Stat vid Björneborg, de åro ånnu betungade med alt för dryga Hö-Råntor; Det finnes härstädtes Hemman, af knapt Et Mantal, hvilka årligen utgjöra mäst 8 Åmars Hö-Rånta. At rätta olägheterne i Skatt, genom något närmare Råntornes jämförande efter Hemmanens wärkliga godhet, hafiva härtills förmedlingar endast blifvit föslagne,

I 2

flagne, och brukade såsom botemedel. De hafwa uträttadt hvad de kunnat; Widlyftiga och kostsamme omgånger, innan de samma kunnna winnas, hafwa dock mycket förringat deras myta. Igenom en ordentelig Methodist Isfning och Skattsläggning, kunnna dese olägenheter endast rättas och lindras. Wär uplyste tid lärer då och sätta, at Jordbruk och slike Märingar, minst böra betungas med Skatt. På Personliga Utgifter och Bevillningar, lära Cameral-Författningarna framdeles, med större lämpa kunnna stöda sig.

Råntorne för hela Swittis Sökn, med underliggande Capeller, som innehåller 44 Skatte, 82 och $\frac{2}{3}$:dels Krono, och $\frac{1}{2}$ och $\frac{1}{3}$:dels Frälse: de hafwa i ordinarie Utskylder bestisgit, År 1756, tilsammans, til 4390 Dal. 15 Dr. Silfwo:mt; samt i Spannmål, til 282 Tunnor och 25 Kappar.

Af-kortningen, An-ordningen och Krono-behållningen härav, är som följer:

Aftkortadt.

Et af Hde uptagit Hemman, som njuter Frihet någon tid,
Hvarföre Råntan afföres med 9 Dal. 18 Dr. Silfwt.
Under Hdesmål aftorfas 5 och $\frac{1}{2}$ Kapp,

An-ordnadt /

Til Afloning för Kongl. Majts Lif-Drago-
ne - samt Åbo- och Björneborgs Läns Infan-
terie-Regementerne, i Hemmans Råntor, 3198 Dal. 18 Dr.
Lands-Staten i Höstdingedemnet, samma-
ledes, 622 Dal. 7 Dr.
Clericiets Friheter, beständende uti et Nytt
Capellans-Böhl, 13 Dal. 24 Dr.
2:me st. Giästgivware, njuta af Skjuts-
färd - och Dagsvärvs-penningar, 12 Dal.
2:ne Extraordinarie Väst-Bönder hafwa
åfwen njutit 28 Dal. 18 Dr. hvilka Medel,

til

til den nyligen bewiljade Ordinarie Västgångens Inrättning, hädanester, tils vidare komma at användas, 28 Dal. 18 Dr.
3884 Dal. 21 Dr.

An-ordnadt af Spannmål /

Kyrkjoherdens Tertia	,	88 D:ner	13 Kapp.
Kyrkjors Win-såd	,	25 D:n.	7 Kapp.
Barnhusets Fyrtiijonde Tunnor, efter Indelning	,	40 D:n.	2 Kapp.
Probste-Tunnan,	,	1 Tunna.	"
Åbo och Björneborgs Läners Infanterie- Regementer åtmjuta,	,	90 D:n.	29 Kapp.
Ruskhålls-Estomarnes Qvart-tull, af föres åfven med	,	4 D:n.	12 $\frac{1}{2}$ Kapp.
		250 Tunnor	3 $\frac{1}{4}$ Kapp.

Kronan behållit /

G Penningar,	,	4390 Dal.	15 Dr.
Af Spannmål,	,	32 Tunn.	15 $\frac{1}{2}$ Kapp.

Extraordinarie Utlagorne af denna Sökn, hafwa samma år, efter Mantals- och Taxerings-Långder blixtlit anteknade och utbetalte, til en summa af 1509 Dal. 31 Dr. S:mt; fölgakteligen bestiger sig vid påh hela Söknens årliga Utskylder, til 1600 Dal. och 14 Dr. Silfwt, i Penningar: samt i Spannmål, 282 Tunnor och 25 Kappar.

I Utgifter för Et Helt Mantal, åtgår härstådes:
1:mo Til Kronan, i reele och Personlige
Afgifter, med Dionden uträknadt: med Förhög. Kapp:mt.
ning efter Ortens Marche-gång, 332 Dal.
2:do Til

33

2:do Til andre: såsom Clericiet, Lagman-
och Håradshöfdinge-Kappar, Collector, Brand-
föd: Soldaten, Sökne-skrifvaren, Bro- och
Skall-fogde: Djekne-penningar, Provincial-
Doctoren, &c.

108 Dal.

Och, som denne Utgifter hör det Allmåns-
na til; altså utgjor Bonden til Allmånnas Be-
hof,

440 Dal.

3:to Til enskyldte behof betalar Bonden
årligen åt andra: såsom til Borgaren i Sta-
den, för 1 Tunna Salt 24 Dal.
1 Tunna Strömming, 30 Dal.
½ Tunna Sif 36 Dal.
½ Läspd Tobak, 16 Dal.
2 Läspd Järn, 10 Dal.
Fabrique-Währor, för 50 Dal.
166 Dal.

3 Lege-hjons Stadsel och Lön, å 60 Dal.
utfördes. 180 Dal.

346 Dal.

Fölgafteligen blifver hela Summan af Et
Mantals årliga Utgifter, på denne Orten,

786 Dal.

Årliga förhållandet, af Inkomster och Utgifter i
Penningar, på Et Mantal, igenfinnes härstades, när man
eftersömnar, at Wårdet för Landtmanna-Handels-Exporter
bestiger sig til 903 Dal. Kopp:mt, (§. 12.); Utgifterne föt
Et År, åro i Penningar åter, 786 Dal. Kopp:mt; Fölgafteligen
blifver Bondens årliga behållning, af Et Helt Mantals-
Hemman, 117 Dal. Kopp:mt. At Bonden vårteligen
ej är i Under-balance med sin Hushållning härstades, det ut-
märker

märker nog Allmogens allmånnas själliga wålmögo, i hela den-
ne Sökn. I fall icke Hemmanen lida deß större obotelig fä-
da, af wadeliga Eldsvådor och ödande Beskaps-hukor, samt
andre slike olyckor, bär sig altid här Bondens wålmögo: och
kan han af dese olycks-händelser upprätta sig, samt icke deß
mindre och betala sin Skatt och Skuld.

Årliga Wårdet af Et Helt Mantals Afkastning, i
Persedlar och Penningar, samt, huru mycket deraf tilsa-
ler Kronan, Allmånnas Behofwen, Städerna och an-
dere: däröm wil man, efter den method Herr Direcioneutens
RUNNEBERG uppskrift, til eftersyn wid Sökne-beskrifningar,
gjéra följande uträkning:

När, til 786 Dal. Kopp:mt, som är Et Helt Mantals
årliga Utgifter i Penningar, tillägges det, som Bonden på Et
År med sitt Hushåll sjelf förtår, 1867 Dal. Kopp:mt, (§. 11.)
uppkommer deraf Summan, på årliga Afkastningen och Indrägs-
ten af Et Mantal, som altså härskudes blifver, 2653 Dal.
Kopp:mt.

Om denne Afkastnings-Summan, 2653 Dal. delas med
322 Dal. (N:o 1.), så befinnes, at Bonden, på Et Mantal
hår i Swittis, Skattar til Kronan, wid paß 8 delen af
all sin Inkomb.

Om 2653 Dal. delas med 440 Dal. (N:o 2.), röijer
det sig, at han til Allmånnas Behof delar med sig, något mer
än 6:te Parten.

Om 2653 Dal. delas med 786 Dal. (N:o 3.), som ut-
märker deß årliga Utgift, tillsammans åt andra, blifver man
öfvertrygad, at något mer än 3:de delen, af Et Helt Mantals-
Hemmans årliga Inkomb, åtgår til andra.

Jämförtes 903 Dal. (§. 12.), (som är Wårdet af Et
Mantals årliga Handels-Exporter,) med 2653 Dal. finner
man, at in-emot 3:de delen af Mantalets Inkomb, insyter
til

till Städerna, som är en nog anseelig Fönd til Rådet, al-
lenast Landet wore mera Folkrift än det år.

Et Mantal härstades, kan dī Krono-Wärde,
Allmänna Wärde, Politiske Wärde, och Prætium Camerale,
i fölgd härav, på följande sätt och finnas: Man antager 332
Dal. som är Summan af årliga Utgifterne til Kronan, såsom
en Rånta, à 6 Pro-Cent; fölgakteligen stiger Et Mantal i
Krono-Wärde härstades, til et Capital, af litet mer än
5532 Dal. Kopp:mt.

Om, på samma sätt 440 Dal. (N:o 2.), anses, wärde
Et Mantals Allmänna Wärde, 7332 Dal. Kopp:mt.

Om åter, 786 Dal. (N:o 3.) anses, såsom et årligit In-
teresse, uppkommer härav, Et Mantals Politiske Wärde i Swi-
tis Sökn, til et Capital, af litet mera än 13100 Dal. Kopp:mt.

Om 2653 Dal. (som är Hela Mantalets årliga Afkast-
ning,) antages, uppdörer hela Wärdet eller Prætium Camera-
le, på Et Helt Mantal, til 44216 Dal. 21 Dr. Kopp:mt.

Swittis Sökn består af 132 Mantal, (SS. 8, och 14.),
bestiger sig altså, i fölgd af dese anförde Uppgifter, hela Swi-
tis Söknens Krono- eller regale Wärde, til 730224 Dal.
Kopp:mt.

Dess Allmänna Wärde, til 967824 Dal. Politiske Wär-
det, til 1,729200 de Dal. Och Söknens hela Wärde, eller
Prætium Camerale, til 5,836512 Dal. Kopp:mt.

A T D E.

A. G. A.

Til Herr AUCTOREN.

Sär som Din Foster-Bygd, Min Bro! Du här Beskrifver,
Til vinnig fägnad iag uti mitt intre rör's:
Af Vett och Dugd dermed, et allmänt pris Du giftrver,
Uepå Parnassen ren, Ditt läf-ord härom hör's.
Din Hem-Bygd hedrar Du, dess Hushålls-brister wisar;
Din Nit, om Landets Wäl, man altså billigt prisar.

Cef altid nögd och fäll, til Dina Wänners fägnad:
Insfjördia vinnig Fruat, af midlagd myda, flit;
Din Dugd af Himlens Näd, stads äge skudd och häanad:
Dig Lyckan fölie stude, fät Din Wålmening, Nit;
Din Ungdoms-blomma må, Dig mogna Frugter båra,
Med ynnigt Nöjen Dig, på Älderdomen nära!

S. A. SALOVIUS.

Til Herr AUCTOREN.

Min Herr'e!

Sushålls-Wettenskopen förnöjer och gagnar sine Idkare,
på mångfaldt sätt; ty hon lemnar en behagelig Ansled-
ning, at inse en Allvis Skapares dräpeliga inrättning
i Naturen; och ur hennes gömmor hämtas Kunnen, til tim-
melig wålmågo och beqrämlighet.

R

Gäforn

Såsom detta, utan gensagu, af hvarje förmögtig medgifves; så länder det Wettenskapen ock til, et märkeligt beröm.

Men at använda kunskap i Hushållningen, til befrämjande af Allmånt båsta, det är en åtgärd, som hedrar sin Upphofsmän, och gjör honom värdig allas hjärlek och tacē.

Var Nådigste Öfverhet, är mon om Fäderneslandets Uppkomst, och försummar icke de Medel, som leda til et så prisvärdat Andamål. Den anser Allmånhetens Vålgång för Sin egen. Den åstundar at tjänna Landet til Rynd och Lynne: til Brister och Fördelar, både i Naturen och Konsten. Den wil utrota de fel, som på hvarje Ort begås: och gjöra nyttiga Fynder allmåna. Den wil bringa vår Hushållning til all möjelig högd och fullkomlighet.

Den är altså ock en Vårdig Medlem i Samhället, som efter sina omständigheter, gjör biträde, vid dessa hälhosamma affigter.

Illåt, Min Herre, at jag offenteligen vålnar Eder bland dessas antal. Jag är Eder Wän; men fruktar ej, at dera före skyllas för mindre oväldughet.

Nårvårande wackra Arbete, är et prof af Edart funda Tankesätt, och en fölgd af Eder Hug at tjena Fäderneslandet. Jag åger en tjänbar fagnad, öfver Eder vundna förfotran i Bokwett: och önskar en Vårdig belöning, för Eder Dygd och Eder Lårdom. Lef väl!

ISRAEL GRUNDSTRÖM.